Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta

Documentation of rare Assamese books in collaboration with Assam Sahitya Sabha, Jorhat and the Ford Foundation: microfilmed and digitised in October 2006

Record No: 2006/165	Language of work: Assamese
Author (s) / Editor (s): Lakshinath Bezbaruah	
Title: বাঁহী	
Transliterated Title: Bāṅhai	
Translated Title:	
Place of Publication: Kolkata (Calcutta)	Publisher: Editor.
Year: 1913, 14, 15, 16, 17,	Edition:
Size: 21 cms	Genre: Magazine
Volumes: IV, V, VI, VII, VIII	Condition of the original: Brittle.
Remarks: 1st 2 volumes reprinted in the year 1999.	
Holding institute: Assam Sahitya Sabha, Jorhat	Microfilmed and digitised by: Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta, 2006.

Microfilm Roll No:	From gate:	To gate:

সূচী

বিষয়	পৃষ্ঠা
সম্পাদকের চিঠি	৫৭
কুন্তলীর বিবিধ টীকা	৬৪
উচ্চচরিত্র	৬৯
আনিকাথ	৭১
শ্রীশ্রীশিক্ষকাদয়ের সঙ্গে কথা	৭৪
অনন্তকালি ভারস্বরস্বতী	৭৯
দেহ রক্ষা	৮২
মোসি-প্রসঙ্গ	৮৬
বিশ্বনাথ বক্তৃতা	৮৯
জাতি-ধর্ম	৯০
মুক্তিত্রয়	৯৩
ভাইদিগের চিন্তার যৌ	৯৫
মনের দূত	৯৮
"মনের দূত" সম্বন্ধে সম্পাদকের কথা	১০১
কাঙালচরিত্রকারী ভাষুর বর্ষার আমার জানি	১০৬
খুঁটী	১০৯
জীবন সঙ্গীত	১১০
আপন-অন্তর	১১১
দেবী আবাহন	১১২

সম্পাদকৰ চৰা।

আউনীআটী, দক্ষিণপাট, গৰমুৰ, কুৰুৱাবাহী, এই চাৰিখন সত্ৰকে আসামত চাৰি-সত্ৰ বোলে। এই চাৰিউখন সত্ৰকে জয়ধ্বজ সিংহ ৰজাই পাতি আসামৰ আন আন সত্ৰতকৈ সৰহকৈ ভূমি বৃত্তি আৰু মান মৰ্য্যাদা দি ডাঙৰ কৰিছিল। চাৰিউখন বংশীগোপাল দেৱৰপৰা বঢ়া সত্ৰ। অৱশ্যে দক্ষিণপাটে বংশীগোপাল দেৱৰপৰা বঢ়া বুলি স্বীকাৰ নকৰি পোন বাটে দামোদৰ দেৱৰ সত্ৰৰপৰা বাঢ়িছে বুলি কয়। কিয় কয় সেই কথা আমি পিছত কম। কিন্তু আউনীআটী গৰমুৰ আৰু কুৰুৱাবাহী বংশীগোপাল দেৱৰপৰা বঢ়া বোলাত কোনো গোলমাল নাই।

*　　*

বংশীগোপালদেৱে মাধৱদেৱৰেপৰাই হওক বা দামোদৰদেৱৰেপৰাই হওক, নাইবা দুইৰোপৰাই হওক, ধৰ্ম্মক ধৰি আচাৰ্য্য হৈ উজনিলৈ আহি, প্ৰথমতে কাঁহিবুচিত থাকি ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰি, তাৰ পিছত কলাবাৰীলৈ যায়। কলাবাৰীৰপৰা গৈ তেওঁ ডোবোৰাপাৰত সত্ৰ কৰে। ডোবোৰাপাৰৰ পিছত সোৰাণিকত, তাৰ পিছত গড়বামুৰত, আৰু তাৰ পিছত কুৰুৱাবাহীত তেওঁৰ সত্ৰ হয়। কুৰুৱাবাহীতে বংশীগোপালদেৱে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালিত দেহত্যাগ কৰে।

*　　*

মিশ্ৰদেৱ ৰামদেৱ নামে কন্দলি বংশৰ ব্ৰাহ্মণ এজনৰ পুতেক। বংশীগোপালদেৱে মিশ্ৰদেৱক পুত্ৰ স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰে। বংশীগোপালদেৱৰ দুৱাৰ কন্মাই দেৱৰ এজন নাতি আছিল, তেওঁৰ নাম জয়হৰিদেৱ। জয়হৰিয়েও বংশীগোপালদেৱক আশ্ৰয় কৰি তেওঁৰ লগতে আছিল। নিৰঞ্জনদেৱ আৰু বনমালীদেৱ নামে আৰু দুজন ব্ৰাহ্মণৰ লৰা বংশীগোপাল দেৱৰ শিষ্য হৈ তেওঁৰ লগতে আছিল। নিৰঞ্জন দেৱক নিৰঞ্জন পাঠকও বোলে।

*　　*

বংশীগোপালদেৱৰ তিৰোভাৱৰ আগেয়ে এদিন প্ৰসঙ্গৰ অন্তত ভকত বৈষ্ণৱ সকলক তেওঁ কলে "যে আমাৰ আৰু বেছি দিন নাই; ভৱিষ্যতে আমাৰ সত্ৰখনি কোনে পালন কৰিব? মিশ্ৰদেৱ গৃহস্থী হল। শ্ৰীহৰি বৃদ্ধ। ৰামচৰণ যদিও উপযুক্ত, কিন্তু তেওঁ শূদ্ৰ। জয়হৰি যদিও আমাৰ বংশৰে লৰা, তথাপি জয়ংবিয়ে গীতা ভাগৱত আদি শাস্ত্ৰ পঢ়িব নোৱাৰিলে। নিৰঞ্জন আৰু বনমালী কম বয়সীয়া। এই বাবে ঈশ্বৰ কৃষ্ণ হে সকলো কৰোঁতা।"

* *

যি হওক, বংশীগোপালদেৱৰ তিৰোভাৱৰ পিছত গৃহস্থাশ্ৰমী মিশ্ৰদেৱ কুকুৰাবাহী সত্ৰৰ অধিকাৰ হল। এই বাবে কুকুৰাবাহী উদাসীন সত্ৰ নহয়। জয়হৰিদেৱে বেলেগে সত্ৰ পাতিলে, অৰু কুকুৰাবাহীৰ সৰহ ভাগ উদাসীন ভকত হৰ্ষয়দেৱৰ সত্ৰলৈ গল। বনমালীদেৱে বেহাৰলৈ গৈ দামোদৰদেৱৰ সত্ৰত আশ্ৰয় ললেগৈ। নিৰঞ্জনদেৱ পাঠক কুকুৰাবাহীতে থাকিল।

* *

কিছু দিনৰ পিছত ৰাজ আজ্ঞাত মিশ্ৰদেৱৰ প্ৰাণদণ্ড হয়। ইয়াৰ পিছত ৰজাৰ ৰাজ্যত কিছুমান অমঙ্গলৰ চিহ্ন দেখা গলত, অকাৰণত এজন ব্ৰাহ্মণ সাধু-মহন্তৰ প্ৰাণ লোৱা হোৱা বাবে তেনেকুৱা হৈছে বুলি জয়ধ্বজসিংহ ৰজাক বুজাই দিয়া হলত, ৰজাই ভয় খাই হিন্দুধৰ্ম্মত বিশ্বাস কৰি মিশ্ৰদেৱৰ পুত্ৰত শৰণ লবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। কিন্তু মিশ্ৰদেৱৰ বিধৱা পত্নীয়ে, ৰজাৰ কোপত পৰি পুতেকৰো কেতিয়াবা স্বামীৰ দশা ঘটিব পাৰে বুলি আশঙ্কা কৰি পুতেকক নপঠিয়াই নিৰঞ্জন পাঠকক ৰজাক শৰণ দিবলৈ পঠিয়াই দিলে। ১৫৭৮ শকত নিৰঞ্জনদেৱে জয়ধ্বজ সিংহক শৰণ লগাই তেওঁ ৰজাৰ গুৰু হল। ৰজাই গুৰুক মান মৰ্য্যাদা ভূমি বৃত্তি দি আউনীআটীত সত্ৰ পাতি দিলে। এয়ে আউনীআটী সত্ৰৰ গুৰি।

* *

বনমালীদেৱ নিৰঞ্জনদেৱৰ বন্ধু আছিল। নিৰঞ্জনদেৱে ৰজাক কৈ বন্ধুক কোচবেহাৰৰপৰা অনাই দক্ষিণপাটত সত্ৰ পতাই দিয়ালে। মিশ্ৰদেৱৰ ৰামচন্দ্ৰ আৰু কৃষ্ণচন্দ্ৰ নামে দুজন পুতেক আছিল। ৰামচন্দ্ৰ কুকুৰাবাহীৰ অধিকাৰ হৈ ৰল, আৰু কৃষ্ণচন্দ্ৰই দিহিঙত সত্ৰ কৰিলে। জয়ধ্বজ সিংহই

আউনীআটী, দক্ষিণপাট, গড়মূৰ, কুকুৰাবাহী এই চাৰিখন সত্ৰকে চাৰি-সত্ৰ নাম দি অনেক ভূমি বৃত্তি দি আন আন সত্ৰতকৈ ডাঙৰ পাতিলে। আসামত চাৰি-সত্ৰৰ এই দৰে উৎপত্তি।

* *

বনমালীদেৱে বেহাৰত দামোদৰীয়া সত্ৰত থাকি তাৰপৰা আহি দক্ষিণপাট সত্ৰ পতা বাবে দক্ষিণপাটে বংশীগোপালদেৱৰপৰা বঢ়া হৰুনি পোন বাটে দামোদৰদেৱৰপৰা নিজক বঢ়া বুলি কয়। কিন্তু গুৰিত বনমালীদেৱৰ বংশীগোপালদেৱৰে সৈতে সম্পৰ্ক মছিবৰ উপায় নাই; মছিবলৈ গলে সি জোৰ-জবৰ্দ্দস্তিৰ কথা হয়।

* *

শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্মই যে দামোদৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম, শঙ্কৰী ধৰ্ম্মৰ প্ৰাণেৰেই যে দামোদৰীয়া ধৰ্ম্ম অনুপ্ৰাণিত, এই কথা আমি আগেয়ে অনেক বাৰ পদে-প্ৰমাণেৰে সৈতে কৈ আহিছোঁ, তেহেলৈ কোনো কোনোৱে যিমানকে সেই কথা অস্বীকাৰ কৰক। কোনো কোনো দামোদৰীয়া সত্ৰই শঙ্কৰী শিক্ষা আৰু দামোদৰী শিক্ষাৰপৰা বিচ্যুত হৈ যে আন প্ৰকাৰ আচৰণ কৰিছে, সেই কথাও অনেক বাৰ বাঁহীত দেখুৱাই অহা হৈছে। সেইদেখি সেইবোৰ পুনৰ উল্লেখ নিষ্প্ৰয়োজন। কিন্তু বংশীগোপালদেৱৰ ধৰ্ম্ম যে শঙ্কৰ মাধৱৰ ধৰ্ম্ম এই কথা অস্বীকাৰ কৰিবৰ কোনো বাট নাই।

* *

শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ জীৱন-চৰিত্ৰৰ সকলোবোৰ পুথিতে বংশীগোপালদেৱে মাধৱদেৱৰ ওচৰত ধৰ্ম্মক ধৰাৰ কথা আছে। "গুৰুলীলা" আদি দামোদৰীয়া চৰিত্ৰ লিখকে বংশীগোপালে দামোদৰদেৱৰপৰা ধৰ্ম্মক পালে বুলি কৈছে। যদিও যুক্তিমূলক কথাই এইটো কথাৰ গুৰি শকত নকৰে, তথাপি এই কথাৰ দ্বাৰাই বৰং সুন্দৰকৈ এইটো হে প্ৰমাণ হয়, যে শঙ্কৰ মাধৱৰ ধৰ্ম্ম দামোদৰদেৱৰ ধৰ্ম্মৰে সৈতে একে আৰু অভেদ। কাৰণ মহাপুৰুষীয়া আৰু দামোদৰীয়া দুই পক্ষৰ চৰিত্ৰ লিখকে, শঙ্কৰদেৱৰ ওচৰত প্ৰথমতে বংশীগোপালে ধৰ্ম্মক ধৰি থাকিবলৈ যোৱাৰ কথা কয়। শঙ্কৰদেৱে তেতিয়া তেওঁক ধৰ্ম্মক নিদি নগৰীয়া মুদৈসকলৰ প্ৰাৰ্থনাত তেওঁলোকৰ লগত বংশীগোপালক ঘৰলৈ ওভোতাই পঠিয়ায়। পিছৰ বাৰ বংশীগোপালে মাধৱদেৱৰ ওচৰ

পালত তেতিয়া শঙ্কৰদেৱ পৃথিৱীত নাই । মাধৱদেৱক শঙ্কৰদেৱে বংশীগোপালৰ কথা কৈ গৈছিল ; সেই কথা মাধৱদেৱে বংশীগোপালক দেখি স্মৰণ কৰিলে । এই দিনিটোলৈকে দুই কণীয়া লেখকৰ মিল । অমিল মাথোন গুৰুৰ বিষয়ে — মহাপুৰুষীয়াই কয়, মাধৱদেৱৰ ওচৰত তেওঁ শৰণ লৈ থাকিল ; দামোদৰীয়াই কয়—মাধৱদেৱে তেওঁক গুৰুবাক্যমতে ("শঙ্কৰদেৱে তেওঁক কৈ গৈছিল— বংশীগোপালৰ গুৰু দামোদৰ হব") দামোদৰদেৱৰ ওচৰত ধৰ্ম্মক ধৰিবলৈ পঠিয়াই দিলে। আমি কওঁ, যি পক্ষৰে কথা ধৰা যায়, তাৰপৰা এইটো নিঃসন্দেহে প্ৰমাণ হয়, যে শঙ্কৰ দামোদৰৰ ধৰ্ম্ম একে, আৰু শঙ্কৰদেৱে দামোদৰদেৱৰ তেওঁৰ পথাৱলম্বী দেখিহে, তেওঁৰ ওচৰত শৰণ লবলৈ হেপাহ কৰি অৰ্থাৎ বংশীগোপালক দামোদৰদেৱৰ ওচৰত শৰণ লবলৈ পঠিয়াইছিল। মাধৱদেৱ আৰু দামোদৰদেৱ দুয়ো মিলি (৺দৈত্তদেৱৰ অধিকাৰ ৰচিত চৰিত্ৰ মতে) গুৰুবস্ত্ৰ আৰু নিৰ্ম্মালি আৰু উপদেশ দি ধৰ্ম্মাচাৰ্য্য পাতি আগবঢ়াই বংশীগোপালক উজনিলৈ পঠিওৱা কথাইও এই কথাকেহে নিখুঁতভাৱে প্ৰমাণ কৰে । (১৮৩৪ শক. ১২শ সংখ্যা, আলোচনীত বংশীগোপাল আখ্যানৰ সমালোচনা চোৱা ।) কোৱোলা বাটৰ দ্বাৰাই শঙ্কৰদেৱৰ নিজৰ গঢ়েৰে গঠিত "মদন গোপাল" মূৰ্ত্তি মাধৱদেৱে বেলগুৰিৰ সত্ৰৰ খোৰোডৰপৰা বংশীগোপালক উলিয়াই লবলৈ কয় আৰু সেই মূৰ্ত্তি বংশীগোপালে পাই তেওঁৰ সত্ৰত স্থাপনা কৰে, আৰু তেওঁৰ সত্ৰ কুৰুৱাবাহীত শঙ্কৰদেৱৰ সেই মূৰ্ত্তি আজিলৈকে আছে। এনে স্থলত দামোদৰীয়া বংশীগোপালীয়া আৰু মহাপুৰুষীয়া একে নহৈ কি হব পাৰে ? দামোদৰীয়া লেখকৰ কথাতেই এই কথাৰ নিঃসন্দেহে প্ৰমাণ হল, মহাপুৰুষীয়া লেখকৰ কথা কবই নেলাগে ।

* *

বংশীগোপালদেৱৰ ধৰ্ম্ম যে খাইকে মহাপুৰুষীয়া সেই কথা নিঃসন্দেহ। আউনীআটী সত্ৰৰ অশেষ গুণালঙ্কৃত ধাৰ্ম্মিকপ্ৰৱৰ মহাসাধু ৺দৈত্তদেৱ অধিকাৰৰ ৰচিত বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত্ৰৰ পাতে পাতে এই কথা ফুটি ওলাইছে। তেওঁতে সকলো পুৰণি বৃত্তান্ত ভালকৈ জানিছিল, সেইদেখি শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ আৰু মাধৱদেৱৰ প্ৰতি তেওঁতৰ অচলা ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধা আছিল। শঙ্কৰদেৱৰ তিথিত তেওঁতে মহা ভক্তি যত্নেৰে সৈতে কীৰ্ত্তন-ঘৰত শৰাই দিয়াইছিল। সেই তিথিত যি দুখন শৰাই দিয়া হৈছিল, সেই হেতুলীয়া শৰাই দুখন তিথিৰ কাৰণে

অতি শ্ৰদ্ধা যত্নেৰে তেওঁতে তোলাই থৈছিল ; আন সময়ত সেই দুখন ব্যৱহাৰ কৰা নহৈছিল । এই কথা সকলোৱে জানে ।

* * *

আমি আউনীআটীৰ বিশিষ্ট সেৱক অনেক গুণালঙ্কৃত ডাঙৰ লোক এজনৰ মুখৰপৰা শুনিছোঁ, যে ৺দৈত্তদেৱ অধিকাৰৰ শিষ্য হবৰ অভিপ্ৰায় কৰি তেওঁৰ ওচৰত শৰণ লবলৈ ব্ৰাহ্মণ জাতিৰ কোনো নতুন লোক অহাতে তেওঁতে সেই ব্ৰাহ্মণক সোধা হৈছিল "তুমি পুৰিদীয়া ধৰ্ম্মক শঙ্কা বা সংকোচ নকৰাকৈ গ্ৰহণ কৰিব পাৰিবানে ? যদি পাৰা, তেহে আমাৰ ওচৰত শৰণ লবলৈ আহিব লাগে ।" আউনীআটী সত্ৰৰ "সাতমান ভগীয়া" * শ্ৰেষ্ঠ বৈষ্ণৱ ভকতসকলে সত্ৰৰ গত খোলমানৰ সময়ত সত্ৰৰ বিবৰণ সঙ্কলন কৰি যি কিতাপ ছপা কৰাইছিল সেই কিতাপৰপৰা আমি তলত আঘাৰচেবক কথা তুলি দিলোঁ; সেয়েই আমাৰ কথা যে নিভুৰ্ল এইটো প্ৰমাণ কৰিব—

'সত্ৰৰ আদি সংস্থাপক ৺নিৰঞ্জনদেৱ মহাপুৰুষ সকলৰ অনুবৰ্ত্তি আছিল। সত্ৰত প্ৰকাৰান্তৰে মহাপুৰুষৰ ৰচিত তিনিখনি শাস্ত্ৰৰ বক্তা শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন ধৰ্ম্মকে প্ৰচাৰিত হৈ আহিছে। আমাৰ সত্ৰতো তিথিৰ দিনা মহাপুৰুষক প্ৰসঙ্গত স্মৰণ কৰা হয়। ৺দৈত্তদেৱ প্ৰভু বিশেষকৈ তেওঁৰ সহোদৰ ভাতৃ ধৰ্ম্মেশ্বৰ দেৱ প্ৰকাশ্যে মহাপুৰুষৰ মতাৱলম্বী আছিল। অজলা ভকত নামে বাছ সদাসত ঘৰ হোৱা ভকতজনক দৈত্তদেৱে হৰি ভকত বুলি আশ্বাস কৰা সকলোৱে জানে। দৈত্তদেৱৰ চক্ষুৰ পীড়াত কমলা বাড়ী থানত গৈ নগদ ২০টকা দি প্ৰণাম কৰি চক্ষুৰ পীড়াৰ পৰা মুক্ত হয়, এই কথাও সকলোৱে জানে। * * * * দৈত্তদেৱ আৰু তেওঁৰ ভাতৃ ধৰ্ম্মেশ্বৰ দেৱৰ দিনত মুখ্য মুখ্য ভকতে মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম্মত দিক্ষিত হয়। বাজে শিষ্যৰ ভিতৰতো অনেক ভদ্ৰলোক আৰু

* "আউনীআটী সত্ৰখনি —১৪১২ (?) শকত -- জয়ধ্বজ সিংহ মহাৰাজাই পাতে। ইয়াত গোবিন্দ দেৱৰ মূৰ্ত্তি স্থাপন -- নিৰঞ্জন দেৱক অধিকাৰ কেশৱদেৱক ডেকাধিকাৰ ও সাত জন মহন্তক সাত মান ভগিয়া দাব দিয়ে। এই তিনি সম্প্ৰদায়ক একত্ৰ হৈ সত্ৰৰ ভিতৰৰ বিষয়াদি পাতা, ভৰা ও -- টকা খৰচ কৰিবৰ ক্ষমতা দিয়ে। --- বিশুদ্ধ ভাগৱতী ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ আউনীআটী সত্ৰ স্থাপন কৰে। এই সত্ৰত এক মাত্ৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম চলে। দেৱ দেৱীৰ পূজা নিষিদ্ধ।"—Rules and Rituals of the Auniati Satra.

আন লোকও মহাপুৰুষীয়া আছে। অনুসন্ধান কৰি চালে এনে লোকৰ সংখ্যা নিচেই কম নহব। সকলো মান্য লোক মাত্ৰেই মহাপুৰুষক মান্য কৰে। মহাপুৰুষীয়া মতে ভাগৱতী ধৰ্ম্ম ব্যাখ্যা কৰি ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰা শঙ্কৰদেৱৰ মহৎ উদ্দেশ্য আছিল।"—("আউনীআটী সত্ৰৰ বৈষ্ণৱে দিয়া পত্ৰ" কিতাপৰ ৭ আৰু ৮ পিঠি চোৱা।)

* *

ওপৰত দিয়া কথাৰ পিছত কৰো সন্দেহ কৰিবৰ স্থল আছে নে যে বংশীগোপালদেৱৰপৰা বঢ়া সত্ৰ আউনীআটী মহাপুৰুষীয়া নহয়? যদি বংশীগোপালদেৱেই মহাপুৰুষীয়া হল, তেন্তে তেওঁৰ সত্ৰ কুৰুৱাবাহী, আৰু তেওঁৰ বংশৰ জয়হৰিদেৱৰ সত্ৰ গৰমুৰ, আৰু তেওঁৰ শিষ্য নিৰঞ্জনদেৱ আৰু বনমালীদেৱৰ আউনীআটী দক্ষিণপাট কেনেকৈ মহাপুৰুষীয়া নহল, এইটো আমাৰ বুদ্ধিৰ অগোচৰ। * *

সৰহ কথা নোকোৱাকৈ এতিয়া আমি নিৰপেক্ষ বাঁহীৰ পাঠকক সোধোঁ,—পোন বাটে আপোনাসকলে কওঁকচোন, আমি আসামৰ সকলো সম্প্ৰদায়ৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ গুৰিত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱক নাপাওঁ নে? আৰু মহাপুৰুষীয়া দামোদৰীয়াক একে দেখিলোঁ নে? শঙ্কৰ মাধৱ শূদ্ৰ বুলি তেওঁলোকৰপৰা ব্ৰাহ্মণ শিষ্য সকলে আঁতৰি যাবলৈ কাৰবাৰ কৰাটো ভাল কথা নে? ভাল কথা যে নহয়েই, পাপৰ কথা নহয় নে? শঙ্কৰে প্ৰচাৰ কৰা ধৰ্ম্মকে যদি জীৱন তৰণৰ উপায়, সংসাৰযাত্ৰা মহা সুখেৰে আৰু মহা মান্য মৰ্য্যাদাৰে নিৰ্ব্বাহ কৰিবৰ উপায় বুলি গ্ৰহণ কৰিলোঁ, তেন্তে তেওঁলোকক সৰু জাতৰ বুলি অৱজ্ঞা কৰাটো ন্যায় আৰু ধৰ্ম্মৰ কথা কেনেকৈ হল? আমি আগেয়ে অনেকবাৰ কৈছোঁ, যে মহাপুৰুষৰ জাতৰ বিচাৰ কৰিব নেপায়, কাৰণ তোমাক আমাক বাদ্ধি থোৱা ক্ষুদ্ৰ জাতৰ বান্ধোনৰ ভিতৰত তেওঁলোক নাই। হিন্দুৰ স্মৃতিশাস্ত্ৰ ব্যৱস্থা শাস্ত্ৰত আছে যে ৰজা ঈশ্বৰৰ অংশ আৰু তুল্য শ্ৰেষ্ঠ পুৰুষ; তেহেলৈ সেই ৰজা যেই জাতৰে হওক। হিন্দুৰ শাস্ত্ৰই এনে ৰাজভক্তি loyalty হে শিক্ষা দিয়ে। আৰু আচল হিন্দুৱে এই শিক্ষাত শিক্ষিত হৈ আহোম ৰজাক স্বৰ্গদেৱ, কোচ ৰজাক শিৱৰ অংশ, মুছলমান বাদস্যাহক "দীল্লীশ্বৰো বা জগদীশ্বৰো বা" বুলিছিল; আৰু আমাৰ ৰজা পঞ্চম জৰ্জ আহোতে তেওঁক ঈশ্বৰৰ অংশ

বুলি ৰাজভক্তি দেখুৱাই তেওঁৰ চৰণত ভক্তি-পুষ্পাঞ্জলি অৰ্পণ কৰিছিল। এনে ৰজাতকৈও মহাপুৰুষ ধৰ্ম্মপ্ৰবৰ্ত্তকসকল শ্ৰেষ্ঠ নহয় নে? বুদ্ধৰ, মহম্মদৰ, খ্ৰীষ্টৰ, কৃষ্ণৰ চৰণৰ ধূলিত আগৰ অশোক, খালিফাসকল, আৰু পিটৰ-দি-গ্ৰেট, যুধিষ্ঠিৰ, আৰু আজিৰ ভাৰতেশ্বৰ পঞ্চম জৰ্জ আৰু অস্থাপিৰ কাইচৰৰ নিচিনা কত চক্ৰৱৰ্ত্তী ৰজাৰ মুকুট পৰি থকা নাছিল আৰু নাছে নে? ছষ্ঠ বাটৰ লৰা, বুদ্ধ ক্ষত্ৰিয়, কৃষ্ণ গুৱালৰ লৰা, মহম্মদ সামান্য মানুহৰ ঘৰৰ নাছিল নে? ৰজাই বামুণকো কুল নিদিয়ে নে? বল্লাল সেনে অনেক বামুণক কুলীন নাপাতিছিল নে? সেই কৌলিন্যৰ মৰ্য্যাদাৰ সম্বল লৈ আজিও লক্ষ লক্ষ ব্ৰাহ্মণে বঙ্গদেশত বুকু ফুলাই নাই ফুৰা নে? ধৰ্ম্মপ্ৰবৰ্ত্তক মহাপুৰুষসকল এনে ৰজাৰো ৰজা নহয় বুলি কোনবাই কবলৈ সাহ কৰে নে? তেন্তে শঙ্কৰ মাধৱ শূদ্ৰৰ বুলি তুচ্ছ তাচ্ছিল্য কৰি, আসামৰ নিঃসন্দেহে প্ৰমাণিত শঙ্কৰী-দামোদৰী বৈষ্ণৱ ব্ৰাহ্মণসকলে এইখন কি ভেকোভাৱনা কৰি থাকে? ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰখ্যাত কোনো বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মতে ব্ৰাহ্মণ শূদ্ৰ আদি জাতৰ প্ৰভেদ গুৰিতে নাই, আমাৰ অসমীয়া বৈষ্ণৱসকলে সেই কথাৰ খবৰ ৰাখিছে নে? জাত জাত কৰি চিঞৰি মৰাজন যে প্ৰকৃত বৈষ্ণৱ হব নোৱাৰে সেইটো তেওঁলোকে জানে নে? তেওঁলোকৰ সকল গীতা ভাগৱতে হৰিভক্ত চণ্ডালকো হৰিভক্ত নোহোৱা ব্ৰাহ্মণতকৈ শ্ৰেষ্ঠ আসন দিছে, সেইটো তেওঁলোকে নিশ্চয় জানিও নজনা ভাও জোৰে কিয়? হৰিভক্ত চণ্ডালৰ বৈৰীয়েকে ভাত ৰান্ধোতে অভক্ত নাৰদ আকাশেদি বিমানত যাওঁতে নাৰদৰ ছবিৰ ধূলি পৰি সেই ভাত অশুচি হব বুলি ভাতৰ চৰুৰ ওপৰত ঢাকোন দিয়া কথাৰ শ্লোক পদ আমি মাতি দিব লাগিব নে? বোধ কৰোঁ নেলাগিব, কাৰণ তেওঁলোকে সেইবোৰ নিশ্চয় জানে। আমি কওঁ, আৰু সকাম নাই, আপোনাসকল বাটলৈ আহক!

* *

আমি আসামৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ বিষয়ে বাঁহীত আলোচনা কৰা দেখি কোনো কোনোৱে কৈছে যে আমি মহাপুৰুষীয়া দামোদৰীয়াৰ ভিতৰত দন্দ লগাবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। কি অসত্য কথা! কি লাজৰ কথা! কি আচৰিত কথা! লাগিলে আমি নে তেওঁলোকে? আমি মহাপুৰুষীয়া দামোদৰীয়াৰ ধৰ্ম্মৰ বিচাৰৰ দুই দলৰ ঐক্যতা উলিয়াই দুই দলকে দেখুৱাই দি, মিছাতে ভাই

ভাই, ঠাই ঠাই" হৈ থকা তেওঁলোকক পৰস্পৰে ওচৰ চাপি সাৱটাসাৱটি কৰিবলৈ কৈছোঁ; আৰু তালৈ বাট উলিয়াই দিছোঁ; আৰু এওঁলোকে কয় আমি হেনো দন্দ লগাবলৈ গৈছোঁ! আমাৰ গাত এই মিছা দোষ আৰোপণ কৰিবলৈ যোৱাসকলে পুৰণি পচা মনোমালিন্যৰপৰা (misundestanding) তোৰা সাম্প্ৰদায়িক বিভিন্নতাকে চিৰকাল জীয়াই ৰাখি মিছা দন্দটো উজাগৰে ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগিছে, আৰু তেওঁলোক হল দন্দ নলগোৱাটো আৰু আমি হলোঁ লগোৱাটো!!! আৰু এইটোহে বৰ "তাইজপ" যে এনে কথা আজিকালিৰ শিক্ষাভিমানী "দেশহিতৈষী পেট্ৰিয়টসকলে" কয় আৰু এই বুধি পণ্ডিতাই!! হৰি হৰি! আমি কৈছোঁ, "হেৰা দামোদৰীয়া! হেৰা মহাপুৰুষীয়া! তোমালোক দুয়ো আগেয়ে একে আছিলা, এতেকে ক্ষুদ্ৰ সাম্প্ৰদায়িক মিছা পাৰ্থক্য পাহৰি আগৰ দৰে এতিয়াও একে হৈ দুইকো দুয়ো আঁকোৱালি মাৰি ধৰাঁহঁক, ধৰি দেশৰ হিত; ধৰ্ম্মৰ হিত, সমাজৰ হিত কৰাহঁক!" আৰু আমাৰ গাত মিছা দায় দিওঁতা এওঁলোকে কৈছে "খবৰ্দ্দাৰ! আকোঁৱালি মাৰি নধৰিবা, আতৰি থোৱা! আমাৰ দুই সম্প্ৰদায়ৰ মাজত radical মূলগত বিভিন্নতা আছে!"—নিৰপেক্ষ পাঠক,—এওঁলোক হল দেশৰ উপকাৰী "পেট্ৰিয়ট।" আৰু আমি দুখীয়া হলোঁ শত্ৰু!—পুতৌ! কথাতে কয় 'কালবো কাল, বিপৰীত কাল"। বাঁহীয়ে কয়—এইটোকে বোলে কলিকাল।

বুৰঞ্জীৰ বিবিধ টোকা।

চুচেংফা ৰজাক বুদ্ধি-স্বৰ্গ-নাৰায়ণ আৰু বুঢ়া-ৰজাও বোলা হৈছিল। তেওঁৰ হিন্দু নাম প্ৰতাপ সিংহ আছিল। এওঁ বৰ বুদ্ধিমান আৰু প্ৰতাপী ৰজা আছিল। শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰপৰা নিজ ৰাজ্য ৰক্ষা কৰাৰ উদ্দেশে তেওঁ চামধৰা, চক্ৰাই প্ৰভৃতি ঠাইত কোঠ (fort) সজাইছিল আৰু নাদেগড় আদি গড় বন্ধাইছিল। কছাৰীৰ আক্ৰমণত বাধা দিবৰ মনেৰে কছাৰীৰ সীমাত তেওঁ এটি গড় বন্ধাব খোজোঁতে তেওঁৰ মন্ত্ৰীসকলে কলে, "স্বৰ্গদেউ, এই ফালে আপোনাৰ ৰাজ্য বাঢ়িবৰ আছে, এতিয়াই গড় বান্ধি কট্‌কটীয়া সীমা কৰাৰ সকাম নাই।" এই কথাত ৰজাই গড় নাবান্ধিলে। আহোমে বাহোনীৰ সকল সেই সময়ত কেনে দূৰদৰ্শী আছিল ইয়াৰ দ্বাৰাই বুজা যায়। এওঁৰ দিনত নাগনি আগানৰ বহুত ঠাই অধিকাৰ কৰাৰ পাছত নতুনকৈ লোৱা দেশৰ নানা ঠাইত উজনিৰপৰা বহুত বৰ আহোম আনি বহুৱা হয় আৰু ৰজাৰ শাসন নমনা ভূঞাসকলক একে ঠাইত থাকিবলৈ নিদি বেলেগ বেলেগ ঠাইত বসতি কৰিবলৈ দিয়া হয়।

ৰজাৰ অধীনৰ দূৰ দেশবিলাক শাসন আৰু ৰক্ষা কৰাৰ নিমিত্তে গুৱাহাটীত বৰফুকন, সদীয়াত সদীয়াখোৱা গোহাঁই, মৰঙত মৰঙিখোৱা গোহাঁই, কলীয়াবৰত সলাল গোহাঁই আৰু কাজলী চকিত কাজলীমুখীয়া গোহাঁই আছিল। এইসকল শাসনকৰ্ত্তাই দাঁতিয়লীয়া আবৰ, মিছিমি, নগা, কছাৰী প্ৰভৃতিক দমন কৰি সুকলমে ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। আজিকালি ৰেল জাহাজৰ দিনত বহুত খৰচ কৰি আলিবাট বান্ধি, নানা ঠাইত সৈন্য ৰাখি আৰু political officer নিযুক্ত কৰিহে গৱৰ্ণমেণ্টে এই অসভ্য জাতিবোৰক দমন কৰি ৰাখিছে।

ৰজাৰ দিনত পশ্চিম ফালৰপৰাই দেশ আক্ৰমণৰ শঙ্কা বেছি আছিল। এই ফালৰপৰাই কোচবিলাক আৰু মুছলমানবিলাকে দেশ আক্ৰমণ কৰিছিল। এইবাবে উজনিতকৈ নামনিৰ ফালে কেবা ঠাইতো ভাল ভাল কোঠ আছিল। সিমলুগড়, চামধৰা, শৰাইঘাট, কাজলীমুখ, পাঁক, আগিয়াঠুটি, হাজো, নগৰবেৰা, যোগীঘোপা প্ৰভৃতি ঠাইত উত্তম কোঠ আছিল। সিমলুগড়ৰ কোঠ মীৰজুমলাই বহুত দিন (besiege) বেৰ দিহে অধিকাৰ কৰিব পাৰিছিল। এই কোঠ লোৱাৰ পাছত কোঠত সোমাই আহোমবিলাকৰ কোঠ সজা কৌশল দেখি মীৰজুমলা স্তম্ভিত হৈছিল।

আহোম সৈন্যৰ যুদ্ধ-কৌশল আৰু বল-বিক্ৰম মুছলমান ঐতিহাসিকসকলে মুক্তকণ্ঠে স্বীকাৰ কৰি গৈছে। আহোমৰ পৰাক্ৰমৰ নিমিত্তেই সৰ্ব্বজয়ী মোগল সৈন্যই আসাম দেশ মোগল সাম্ৰাজ্যৰ ভিতৰত সুমাব নোৱাৰিলে। আলম্‌গীৰ নামাৰ গ্ৰন্থকাৰে লিখি গৈছে যে আহোমবিলাকৰ নিচিনা বলী আৰু কষ্ট-সহিষ্ণু জাতি কম আছিল। ফতিয়া-ই-ইব্ৰিয়াত লিখা আছে যে আহোম পদাতিক সৈন্যই মুছলমান অশ্বাৰোহী সৈন্যক ভঙ্গ কৰিছিল; কিন্তু এজন আহোম পদাতিকে দহজন মুছলমান পদাতিক সৈন্যৰে যুদ্ধিও জয়লাভ কৰিব পাৰিছিল।

আহোম সৈন্য স্থলযুদ্ধত যেনে পাৰদৰ্শী আছিল নৌযুদ্ধতো তেনে আছিল। নৌযুদ্ধত মুছলমানবিলাক কেবাবাৰো সম্পূৰ্ণৰূপে পৰাজিত হৈছিল। প্ৰতাপ সিংহৰ ৰাজত্বকাল আৰু ৰুদ্ৰ সিংহৰ ৰাজত্বকালকে আহোম ৰাজ্যৰ গৌৰৱৰ কাল।

গুৱাহাটীৰপৰা ৬ মাইলমান পশ্চিমে, বৰ্ত্তমান আমিন-গাৱঁৰ ওচৰত এটা গড় আছে, তাৰ নাম মোমাই-কটা-গড়। মুছলমানেৰে সৈতে যুদ্ধত এই গড় বৰেঙা হৈছিল। আহোম সেনাপতিয়ে নিজৰ মোমায়েকক এই গড় ৰক্ষা কাম চাবলৈ নিযুক্ত কৰিছিল। মোগল সৈন্য তেতিয়া আহিয়েই উঠিছে। ৰাতি পুৱালেই যুদ্ধ লাগিব। ৰাতি পুৱাৰ আগেয়ে গড় আৰু খাৱৈ (trenches) সম্পূৰ্ণ হব লাগে। ৰাতিপুৱা আহোম সেনাপতিয়ে খোৰাত উঠি কাম চাবলৈ আহি দেখিলে যে কামৰ আধাও হোৱা নাই। মোমায়েকক শোধাত মোমায়েকে উত্তৰ দিলে, "বোপাদেউতা, দিনে ৰাতিয়ে কাম কৰি মানুহ হাৱথাৰ হৈছে আৰু কিমান কৰিব?" সেনাপতিয়ে তৎক্ষণাৎ খাপৰপৰা তৰোৱাল উলিয়াই তেওঁৰ মোমায়েকক কাটি দুখণ্ড কৰি কলে, "মোৰ দেশতকৈ মোমাই ডাঙৰ নহয়।" ইয়াকে দেখি মানুহবিলাকে প্ৰাণ টাকি কাম কৰি ৰাতিৰ ভিতৰতে গড় আৰু খাৱৈ উলিয়ালে। ৰাতিপুৱাই মুছলমান সৈন্য আগুৱাই অহাত দুই দলৰ তুমুল যুদ্ধ লাগিল। যুদ্ধত আহোম সৈন্য জয়ী হল। তেতিয়াৰপৰাই এই গড়ৰ নাম মোমাই-কটা-গড় আৰু এই গড়ৰ চিন অদ্যাপি আছে।

আহোম ৰমণীৰ বীৰত্বও বুৰঞ্জীত লিখা আছে। এজেন চাহাবে গেজেটি-য়েৰত লিখিছে যে এসময়ত যুদ্ধত এজন আহোম সেনাপতি নিহত হোৱাত বতৰা পাই মৃত সেনাপতিৰ গাভৰু বিধৱাই ৰণ-সাজ পিন্ধি হাতত অস্ত্ৰ লৈ যুদ্ধত যোগ দিছিল। ৰমণীৰ বিক্ৰম দেখি শত্ৰুপক্ষ আচৰিত হৈছিল। শেষত শত্ৰুৰ অস্ত্ৰৰ আঘাতত ৰণক্ষেত্ৰত সেই বীৰ ৰমণীৰ মৃত্যু হয়। যি দেশত এনে ৰমণীৰ জন্ম হয় সি দেশ ধন্য। আন দেশত হলে এই ৰমণীৰ নাম চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিল হয়তেন; কিন্তু আমাৰ দুৰ্ভগীয়া দেশত এই ৰমণীৰ নাম এতিয়া কোনেও নেজানে। এক ৰাজপুতনাৰ বাহিৰে ভাৰতবৰ্ষৰ আন ঠাইত এনে বীৰ ৰমণীৰ উল্লেখ প্ৰায় শুনা নাযায়। বীৰপূজা উন্নতিশীল জাতিৰ লক্ষণ। আমাৰ ডেকচুৱৰীয়া ভাইসকলে নিজৰ জাতীয় বীৰ লোক

আন দেশৰ বীৰৰ নাইবা প্ৰতাপাদিত্যৰ নিচিনা semi mythical বীৰৰ পূজা কৰিলেই সন্তোষ লাভ কৰে।

আহোম ৰজাৰ সৈন্যই দুৰ্দ্ধৰ্ষ মোগল সৈন্যক পৰাস্ত কৰিয়েই এৰা নাছিল। এওঁলোকে দুৰ্গম খাৰি পৰ্ব্বত পাৰ হৈ জয়ন্তিয়া দেশ অধিকাৰ কৰি শ্ৰীহট্ট পৰ্য্যন্ত আক্ৰমণ কৰিবলৈ কাৰবাৰ কৰিছিল। একালে কোচ ৰজা আৰু [illegible] মণিপুৰ আৰু জয়ন্তিয়া ৰজাই আহোম ৰজাৰে মিত্ৰতা কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। ৰজাৰ সৈনিক যে এটাইবিলাক আহোম আছিল এনে নহয়। ফতিয়া-ই-ইব্ৰিয়াৰ মতে আচল আহোম সৈন্যৰ সংখ্যা কুৰি হেজাৰৰ ওপৰ নাছিল। এতিয়াও চেন্সচ মতে আহোম মতা মানুহৰ সংখ্যা ১লাখ মানহে হব, আৰু ইয়াৰ ভিতৰত আধা মানুহ বয়সীয়াল মানুহ হব। সেই সময়ত সকলো শ্ৰেণীৰ অসমীয়া মানুহেই অস্ত্ৰধাৰী যুদ্ধাৰু আছিল। পাইক প্ৰথাৰ বাবে সকলো পাইকে ৰজাৰ হৈ যুঁজিব লাগিছিল। বুৰঞ্জীৰপৰা দেখা যায় যে ভটিয়াৰ যুদ্ধত আমাৰ কালৰ যি ২৩৬৬জন লোক নিহত হয় তাৰ ভিতৰত ৯১০ জন উজনি অঞ্চলৰ, ১০০৯ জন গুৱাহাটীৰ, ২৮০জন "ঢেকেৰী" দেশৰ অৰ্থাৎ কামৰূপ জিলাৰ উত্তৰ পাৰৰ আৰু ১০৫জন সোণাপুৰৰ। যি কামৰূপী মানুহক দুৰ্ব্বল আৰু ভীৰু বোলা হয় সিবিলাকো সেই সময়ত ৰণনিপুণ আছিল। গেইট চাহেবে লিখিছে :—These figures throw some light on the sources on which at this time the Ahoms were able to draw for their soldiers.

গদাধৰ সিংহৰ দিনতে মুছলমানবিলাকৰ শেষ আক্ৰমণ হয় আৰু সেই আক্ৰমণো বিফল হোৱাত মানাহ নদী আহোম আৰু মোগল ৰাজ্যৰ কায়েমী সীমা ধাৰ্য্য হয়। মহাৰাজা ৰুদ্ৰসিংহই এই সীমাকো অতিক্ৰম কৰি বঙ্গদেশৰ কিছু অংশ অধিকাৰ কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে গুৱাহাটীত নিজে থাকি সৈন্য অস্ত্ৰ আদি যোগাৰ কৰিছিল। পবিত্ৰসলিলা গঙ্গাৰ এপাৰ তেওঁৰ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিবলৈ তেওঁ বৰ হেপাহ কৰিছিল। সেই আশা কিন্তু পূৰ্ণ নহল। গুৱাহাটীত অৱস্থান কৰি থাকোঁতেই তেওঁৰ কঠিন ৰোগ হৈ মৃত্যু হয়। তেওঁৰ পাছত পৰাক্ৰমী ৰজা এজনো নহল। তেওঁৰ লগতে আহোমৰ গৌৰৱ-সূৰ্য্য এক প্ৰকাৰ অস্ত হল।

অতি পূৰ্ব্বকালত তিব্বত দেশৰপৰা এই দেশলৈ অহাযোৱা কৰা এটি বাট আছিল বুলি শুনা যায়। দিহিং নদীয়েদি উজাই গৈ এখনি সভ্য হিন্দু দেশ পোৱা যায় আৰু যাওঁতে বাটত বহুত অসভ্য জাতিৰ দেশ পোৱা যায়, এনে এটি বিশ্বাস ১৯ শতিকাৰ আদি ভাগলৈকে আছিল। দিহিং নদীয়েই যে তিব্বতৰ চানপু ই এতিয়া এক ৰকম স্থিৰ হৈছে। তিব্বতত বৌদ্ধধৰ্ম্ম প্ৰচলিত। তিব্বতীয় বৌদ্ধবিলাকক বোধকৰোঁ হিন্দু বুলি অনুমান কৰা হৈছিল। নিউভীল Captain Neufville) চাহাবে লিখিছিল যে ছোটিৰ পূব আৰু সদীয়াৰ উত্তৰে এই দেশ আৰু এই দেশকে কলিতাৰ দেশ বুলি মানুহে ভাবিছিল। এনে শুনা যায় যে এসময়ত কোনো এজন বুঢ়াগোহাঁইৰ পুতেকে লগত এদল সৈন্য লৈ এই দেশৰ ফালে যাত্ৰা কৰিছিল কিন্তু এই exploring partyৰ কোনো ঘূৰি নাহিল। ৰাজেশ্বৰ সিংহ ৰজাৰ দিনত দিহিং নৈত বৰ বান হয়। বান পানীত সভ্য জাতিৰ ব্যৱহৃত বস্ত "implements of husbandry and domestic life, elephant trappings and numerous other articles belonging to a civilized people of pastoral and agricultural habits" উটি অহা দেখি কলিতাদেশ সম্বন্ধে লোকৰ বিশ্বাস আৰু দৃঢ় হৈছিল। কলিতাদেশলৈ যাওঁতে বাটত কি কি দেশ পোৱা যায় এই সম্বন্ধে বগাদমৰা বৰফুকনে দিয়া এটি বিবৰণৰ পৰা নিউভীল চাহাবে লিখি গৈছে যে আবৰ দেশৰপৰা ৯ দিনৰ বাট গৈ বীবৰ দেশ পোৱা যায়। বীবৰ দেশ এৰি ৩ দিনৰ বাট গৈ জীউৰৰ দেশ পোৱা যায়। জীউৰৰ দেশৰপৰা ৭ দিনৰ বাট গৈ বৰকণাৰ দেশ পায়। সিংহৰ দৌৰাত্ম্যৰ বাবে কোনোৱে সিংহৰ দেশ পাব নোৱাৰে। বৰকণাৰ দেশৰপৰা তিনি দিনৰ বাট গলে কলিতাদেশ পায়। বৰকণাবিলাকৰ কাণ ঠেঙলৈকে ওলমা। সিহঁতে এখন কাণৰ ওপৰত শোৱে আৰু আনখন গাত মেলাইলৈ আৰু গুচায়, কাৰণ এই দেশত বৰ জাৰ। নিউভীল চাহাবে যে এনে হাঁহি উঠা গল্প বিশ্বাস কৰি লিখি গৈছে বাস্তৱিক ই আচৰিত।

গুৰুচৰিত্ৰ।

(৩২)

ভকত সকলে গুৰু ঈশ্বৰত শুনাইছে বাপ। ভকতিৰ পিতা মাতা কোন? ঈশ্বৰ পুৰুষে কৈছে মাধৱে জানে তেওঁত প্ৰাৰ্থনা কৰাত ভকতিৰ পিতা গুৰু ঈশ্বৰ। মাতাৰ কথা শোধাত গুৰু ঈশ্বৰে জানে বুলি কৈছে। তেওঁত প্ৰাৰ্থনা কৰাত ভকতিৰ মাতা বড়াপো বুলি জ্ঞান দিছে।

ঠাকুৰ আতা তেওঁৰ পুত্ৰ পৰমানন্দক এখানি ভাৰ প্ৰস্তুত কৰি গুৰু ঈশ্বৰৰ ওচৰলৈ যাবৰ নিমিত্তে আজ্ঞা কৰিছে; তেওঁ পিতাৰকক কৈছে আমি পুৰা ভকত তুমি আদ খনিয়া ভাৰ তুমিহে নিয়া উচিত। এই কথা মহাপুৰুষৰ ওচৰত কনোৱাত পৰমানন্দে কৈছে আতা আদ বয়সত ঈশ্বৰ পুৰুষক পাইছে, আমি তেওঁৰ বিধ্যে জন্ম হৈ আপোনাক দেখা পায়, পদচিহ্ন অদ্যাপিও আছে; এই কথা শুনি হাস্য কৰি গুৰুজনে বালকৰ কথা হয় বুলি আতাক প্ৰবোধ দিছে। এদিন আইয়ে আতাত সুধিছে আপোনাৰ কত বেচি স্নেহ আছে। তেওঁ কৈছে বৰ আতা সৰু আতা আৰু সকলো সেৱকতে সমতা আছে। এই কথা শুনি ইতিকিং কৰিছে, নটৰ নটালি লপা মিছাককথীয়া তোমাৰ কাৰবাত স্নেহ আছে নে? পত্নিৰ কটূক্তিত আতাই মৰ্ম্মান্তিক কষ্ট পাই গুৰু ঈশ্বৰত গোচৰ দিছে। গোকুল চান্দ আতেক আইক নিবলৈ টেকেলা পঠাইছে। আতে পোৱা মাত্ৰকে অলঙ্কাৰ আদি পৰিধান কৰি এজনী ছোৱালীৰ হাতত এটি টোপোলা দি আহিছে। গুৰুৰ সমীপলৈ আহি টোপোলাটি আগত দি সেৱা ধৰিছে। পুৰুষে আতৈয়নীৰ পৰিধান দৰ্শন কৰি আমাকো মুহিব খোজে নিকি বুলি উপহাস কৰিছে। কাজিয়াৰ কথা জিজ্ঞাসা কৰাত সকলো কথা সবিশেষ শুনাইছে। আতাই শুনি ৰাগ কৰি হাতত ধৰি মাধৱক অৰ্পণ কৰিছে; কিন্তু দিছা বুলি শোধাত দাসি কৰি দিয়া হৈছে; এই বুলি শুনাইছে। মাধৱে আতৈক প্ৰবোধ বাক্যেৰে বুজাই উভয়কে মিল কৰি দিছে।

ঠাকুৰ আতাৰ কন্যা জগমে লেঙেৰা নামত যশোদা। প্ৰতিদিন কৃষ্ণ গুণ গাই গাজি কাটি থাকে; এদিন গুৰু ঈশ্বৰে ৰাত্ৰি যোগে পাৰত ধৰি লেঙেৰা কৰি দান কৰি দিছে। পিছ দিনা নিজ হাতে কটা সুতাৰ কাপোৰ এখানি

লৈ মাতাৰ সহিতে গুৰু সেৱা কৰাত ঈশ্বৰ পুৰুষে জিজ্ঞাসা কৰিছে লেবেৰি কেনেকৈ আহিলা; আইয়ে আহি লৈ জনাইছে যোৱা ৰাতি পুৰুষৰ অনুগ্ৰহত চলন শক্তি পাই এইদৰে পদদৰ্শন কৰিবলৈ আহিছে; কৃপা হলে পাপী শৰীৰ মুক্তি লাভ কৰিব পাৰে। ঈশ্বৰে তোমাক সদগতি দিয়ক; বুলি আশীৰ্বাদ কৰিছে।

সেই ঘৰতে বৰ্তি এগছি মদন গোপাল মূৰ্ত্তি থাকিল, তাৰ এটি ভাল ব্যৱস্থা কৰ্ত্তব্য; অতএব বড়াপো! তুমি তালৈ উজাই যাব লগা হল। গুৰু আজ্ঞা লৈ যাবৰ নিমিত্তে আয়োজন কৰি প্ৰিয় সখি ঠকুৰ আতাৰ ওচৰলৈ বিদায় লবলৈ গৈছে। আতাই যাবলৈ বাধা দি গুৰু পুৰুষক জনাই ৰাখিলে, সতিকৈ মাধৱদেৱ উজাই যাব নোৱাৰিলে। আৰু এদিন সকলো ভকত সহিতে তাঁতি চুচিবলৈ গৈছে। বায় আতাৰ বেটিয়ে কাপোৰ ধুব লাগিছে, অ টাইবোৰ বৈকুণ্ঠৰ দেউক দেখা পালে; কিন্তু মাধৱদেৱৰ চক্ষু নপৰিল; ঈশ্বৰ পুৰুষে আমোদতে কৈছে বড়াপো! আমালোকৰ হয়তো আছে, ইয়াতো আছে, তোমাৰ হয়তো নাই, ইয়াতো নাই; সকু আতাই সবিনয়ে জনাইছে পুৰুষৰ অনুগ্ৰহ।

পাটবাউসীৰ পৰা তাঁতি চুচিবলৈ কাপোৰ বৰলৈ ধানৰ ওপৰে যোৱাত ধানৰ গৰাকিয়ে কটাৰ পো কটা বুলি গালি পৰাত গুৰুজনত জনোৱাত এখোন দিছে, তোমালোকৰ পিতৃ মাতৃৰ বন্ধন কাটিছে তালৈ কাণ কৰিব নেলাগে। বায় আতাৰ প্ৰাৰ্থনা মতে শঙ্কৰদেৱে কালিদমন, পত্নী প্ৰসাদ, ৰাস, ৰুক্মিণীহৰণ, পাৰিজাত হৰণ, কংসবধ, অঙ্ক কৰি সকলো মনুষ্য সকলক দেখুৱাইছে। তাৰে এখনি কৰাইছে, ছয়খানি থাকিল। গুৰুৰ আজ্ঞামতে মাধৱদেৱে দধিমথন, ৰাস, ঝুমুৰা, পিপৰা গুচুৱা, (চোৰ ধৰা, ভূমি লুটিৱা) ভূষণ হেৰুৱা, ভোজন ব্যৱহাৰ নাট ৰচনা কৰিছে। দধিমথন নাট খেলোতে শঙ্কৰদেৱে নন্দ মাধৱদেৱ উপনন্দৰ ভাও দিছিল; উপনন্দে নন্দক সংসাৰৰ কৰ্ত্তা পদি অ তো তুমি নিজক বুলি প্ৰাৰ্থনা কৰাত বড় বুলি জনাইছে। এই প্ৰকাৰে লীলা কৰি মনুষ্য ভাব দেখুৱাই পাটবাউসীত বাস কৰি আছে।

পানিপথ।

দ্বাবিংশ অধ্যায়।

মছলমান সেনা দিল্লীলৈ আৰু হিন্দু সেনা মিবাৰলৈ আহিল। যুদ্ধৰ পাছত ৰাণা সংগ্ৰামসিংহই ভাবিলে, বাবৰে দিল্লী লুটপাত কৰি যাওক তেতিয়া তেওঁ সিংহাসন অধিৰোহণ কৰিব। কিন্তু তেওঁ সম্পূৰ্ণ নিশ্চেষ্ট নেথাকিল, হৰলালক দিল্লীলৈ পঠিয়ালে।

বাবৰ প্ৰথমতে দিল্লীত প্ৰবেশ কৰি তাৰ ঐশ্বৰ্য্য আৰু গৌৰবত বিমোহিত হল। তেওঁ দেখিলে চাৰিওপিনে বজাৰ প্ৰাসাদৰ নিচিনা ডাঙৰ ডাঙৰ ঘৰ। চাৰিওপিনে নানা ঠাইত ফুলনি, যোৱা ঠাই—বৰ সুন্দৰকৈ সজোৱা। এনে মনোহৰ ৰাজধানী এৰি, ইমান ডাঙৰ সাম্ৰাজ্যৰ সম্ৰাট হবলৈ এৰি বাবৰৰ কাবুললৈ ফিৰি যোৱাৰ মন নোহোৱা হল। তেওঁ পৰামৰ্শ দি পীৰমহম্মদক কাবুলৰ শাসন কৰ্ত্তা কৰি পঠিয়ালে। আৰু নিজক ভাৰত সাম্ৰাজ্যৰ সম্ৰাট বুলি ঘোষণা কৰি দিল্লীৰ সিংহাসনত বহিল।

ইফালে সংগ্ৰামসিংহৰ দিনে দিনে ভাবিছে বাবৰ আজি যাব। আজি আজিকৈ দিন গ'ল, সপ্তাহ গ'ল, মাহ গ'ল, ৩।৪ মাহ অতীত হল। সংগ্ৰাম সিংহৰ মনত সংশয় হ'ল। তেওঁ হৰলালৰ ওচৰলৈ মানুহ পঠিয়ালে। কিন্তু মানুহে হৰলালক লগ নেপালে। এই সময়তে বাবৰে নিজকে সম্ৰাট বুলি ঘোষণা কৰিলে। সিংহাসন প্ৰাৰ্থী দৌলত আৰু সংগ্ৰাম সিংহই তেতিয়াহে বুজিব পাৰিলে, তেওঁলোকে কি কৰি কি কৰিলে। কৰ্মদেৱীৰ কথাৰ মৰ্ম্ম ৰাণাই তেতিয়াহে বুজিলে।

বাবৰৰ সবিশেষ জনা আছিল যে সংগ্ৰাম আৰু দৌলত উভয়েই সিংহাসন প্ৰাৰ্থী হৈ তেওঁৰ সহায় লৈছে। তেৱোঁ যে সেই সিংহাসনৰ লোভতে যুদ্ধ কৰিবলৈ আহিল তাক গুপুতে ৰাখিছিল। তেওঁৰ মনতে ইচ্ছা আছিল, দৌলত আৰু সংগ্ৰামৰ লগত কোনো এটি হত্ৰত বিবাদ ঘটাই লৈ নিজে সুবিধাটোক লব। কিন্তু তেনে সুযোগ নহ'ল। বাবৰৰ চেষ্টা হৰলালৰ চেষ্টাগুণত নষ্ট হ'ল। তেতিয়া বাবৰে কাকো নোকোৱাকৈ মনে মনে এদিন সম্ৰাট হৈ বহিল।

তেতিয়া হবলাল দৌলত দিল্লীতে। দৌলতৰ প্ৰথমতে অনুতাপ হ'ল। তেওঁৰ যে ভুল হ'ল তাক তেওঁ বুজিলে। নেউনৰ হতুৱাই শত্ৰু শাপক খুউৱাত যে চৰাইবোৰৰ নিজৰ পোৱালি নষ্ট হ'ল তাক তেওঁ তেতিয়াহে বুজিলে। কিন্তু দৌলতৰ তথাপি সংকল্প নললিল। ইপিনে হবলালে দেখিলে দিল্লীত থাকিলে তেওঁলোকৰ সমূহ বিপদ। সাম্ৰাজ্যৰ আশাতে তেওঁলোক যে দিল্লীত আছে বাবৰে তাক জানে; তেতিয়া শত্ৰুৰ মুলোচ্ছেদ কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ বিপদ ঘটাব পাৰে। হবলালে দৌলতৰ আগত সকলো কথা বুজাই ক'লে। দৌলতে যে আগৰপৰা নুবুজিছিল তেনে নহয়; তথাপি তেওঁ তেনে প্ৰস্তাব নকৰিলে; কাৰণ, তেওঁৰ সহায় তেৱেঁই; তেওঁৰ হাত দুখনি আৰু মুৰটো। দিল্লীত থাকিয়েই তেওঁ তেওঁৰ সঙ্কল্প সাধিবলৈ ইচ্ছা কৰিছিল। কিন্তু হবলালে দেখুৱালে যে দিল্লীত তেওঁলোকৰ কোনোমতে থকা উচিত নহয়। তাৰপৰা নিৰাপদ ঠাইত উপস্থিত হৈহে সকলো আলোচনা যুক্তিযুক্ত। দৌলত, হবলাল আৰু কুতব ৰাজধানীৰপৰা এদিন ৰাতি মনেমনে ওলাই আহি চিতোৰত ৰাণাৰ ওচৰত উপস্থিত হল।

মহাৰাণাৰ মন ক্ষোভে অপমানে ভৰি পৰিছে। তেওঁ কেনেকৈ এই অপমানৰ প্ৰতিবিধান কৰে তাৰ চিন্তাতে ব্যাকুল। এনেতে হবলাল দৌলতক লগত লৈ ৰাণাৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল। তেতিয়া তেওঁলোকৰ ভিতৰত সন্ধি হ'ল, যে দৌলতে পাঠান সেনা যোগাৰ কৰিব; সেই সেনা ৰাজপুত সেনাৰ লগত মিলি হৈ বাবৰৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ যাত্ৰা কৰিব; আৰু বাবৰক একেবাৰে ভাৰতৰ সীমাৰ বহিভূ'ত কৰি দি সাম্ৰাজ্য দৌলত আৰু সংগ্ৰাম সিংহৰ ভিতৰত বিভক্ত কৰি লব; এই সন্ধিপত্ৰত মহাৰাণা আৰু দৌলতৰ চহি পৰিল। তাত লেখা থাকিল যে যদি দৌলত ৰজা হ'ব পাৰে তেতিয়া কুতবক মন্ত্ৰীৰ পদ দিয়া হব। উভয় পক্ষৰ দ্বাৰাই এই সন্ধিপত্ৰ স্বীকৃত হ'ল। পাঠান ৰাজ-পুতে মিলি মোগলক আকৌ খেদাবৰ ঠিৰ কৰা হ'ল। দৌলত সৈন্য সংগ্ৰহত নিযুক্ত হ'ল। আৰু তেওঁ অলপ দিনৰ ভিতৰতে নানাপ্ৰকাৰ প্ৰলোভনেৰে বহুত মানুহক তেওঁৰ সৈন্যদলভুক্ত কৰিলে।

সংগ্ৰাম সিংহই দেখিলে যে বাবৰে অলপ দিন হল পাঠান জাতিক খেদি দি সিংহাসনত বহিছে। সেই বাবে তেওঁৰ সিংহাসন তেতিয়াও দৃঢ় হোৱা নাই তেতিয়াও অসন্তুষ্ট পাঠানবোৰ বাবৰৰ বিৰুদ্ধে খড়্গহস্ত। তেতিয়াও বাবৰৰ সৈন্যৰ অত্যাচাৰত প্ৰজা প্ৰপীড়িত। এনে অৱস্থাত সিংহাসনত দৃঢ়কৈ বহা কিমান ডাঙৰ কথা, ৰাজ্যত শৃঙ্খলা স্থাপন কৰা কিমান আয়াস-সাপেক্ষ, সংগ্ৰাম সিংহই সকলোকে দেখিলে। আকৌ তেওঁ দেখিলে, ৰাজ্যত বলৱানে নিৰ্ব্বলীক অত্যাচাৰ কৰিছে, চোৰ ডকাইতৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পাইছে, চাৰিওপিনে বিশৃঙ্খলা, প্ৰজাৰ শান্তি নাই; পথাৰত ধান নাই; দুৰ্ভিক্ষ; মানুহবোৰ নানা ৰোগগ্ৰস্ত। সংগ্ৰামসিংহই, এই সময়টিকে— যেতিয়া দিল্লীৰ সিংহাসন চঞ্চল, ৰজাৰ চৌত ইপিনে সিপিনে হালিজালি আছিল—সেই সময়টিকে আকৌ এটি যুদ্ধৰ উপযুক্ত সময় বুলি বুজিলে। তেওঁ দুগুণ উৎসাহ আৰু দুগুণ ক্ষিপ্ৰকাৰিতাৰে সৈতে অতি বলৱান্ আৰু বুদ্ধিমান এক দল সৈন্য থিৰ কৰিলে। ইপিনে দৌলত আৰু কুতবৰ চেষ্টাৰ বলতো অসংখ্য পাঠান আমীৰ আৰু সেনা সংগৃহীত হ'ল। তেতিয়া উভয় সেনা মিল হৈ বাবৰৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ যাত্ৰা কৰিলে। পানিপথৰ ওচৰতে যুদ্ধ লাগিল। এই যুদ্ধত বাবৰ সম্পূৰ্ণ পৰাস্ত হল।

যুদ্ধত জয়লাভ কৰি দৌলত আৰু মহাৰাণাৰ আনন্দৰ সীমা নোহোৱা হ'ল। তেওঁলোকে এতিয়া বাবৰক খেদি দিব পাৰিলে নিষ্কণ্টক হয়, ভাৰত সাম্ৰাজ্য তেওঁলোকৰ ভিতৰত বিভাগ হৈ যায়। সংগ্ৰামসিংহৰ সি অতি সাধাৰণ কথা বুলি বোধ হ'ল। তেওঁ ভাবিলে বাবৰ সম্পূৰ্ণ পৰাস্ত, এতিয়া এনেই যাবলৈ বাধ্য হব; নগলেও অনায়াসে খেদি দিব পৰা যাব। কিন্তু তেওঁ অকৰ্ম্মা হৈ বহি নেথাকিল। শত্ৰুক সম্পূৰ্ণ ৰূপে খেদি দিবলৈ পৰম উৎসাহেৰে নতুন আয়োজন কৰিবলৈ ধৰিলে।

শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰপৰা বড়া।

(১) শ্ৰীশ্ৰীমাধৱদেৱ (২) শ্ৰীশ্ৰীদামোদৰদেৱ (৩) শ্ৰীশ্ৰীহৰিদেৱ। ৰমানন্দ ঠাকুৰ

হৰিচৰণ ঠাকুৰ।

পুত্ৰ৺ চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰ | কন্যা ৺গোবিন্দপ্ৰিয়া
(স্বামী) গোবীকান্ত আতা

৺পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ
ভাৰ্য্যা লক্ষ্মী আই
লক্ষ্মী আয়ে পতা সত্ৰ।

সুভদ্ৰা আই
(স্বামী) ৰামদেউ

৺দামোদৰ
নবোৱা

কালাশালয়া | শাশালয়া। কন্যা কেশৱ প্ৰিয়া | অনন্ত প্ৰিয়া ৺অনন্ত ঠাকুৰ আতা ৺ৰমাকান্ত
গদাধৰ গিৰি।

৺লৱ ৺ভৱ ৺নিৰঞ্জন গাভৰু গিৰি (কোৱামৰা, শলগুৰি) ৺ৰাম চন্দ্ৰ
পুন

৺চক্ৰপাণি | ৺সাৰেঙপাণি | ৺গদাপাণি | ৺পদ্মপাণি
চামগুৰি দীঘলী চৰাই খোৱাং ভোগবাৰী

৺ৰামদেৱ

৺ৰামৰায় | হৰিৰায় | কেশৱ ৰায়
কোৱামৰা | ৰৰদোৱা. শলগুৰি
শুকদল আইভেটি

ভদ্ৰদেৱ
৺লক্ষ্মীদেৱ

৺অনিৰুদ্ধ
কৃষ্ণ
গতৰাম
এবাৰ ভাত শ্ৰীযুত
গহৰাম আতা

৺লক্ষ্মীকান্ত আতা।
ৰামচৰণ | ৺হৰিচৰণ। ৺ৰামদেৱ
ৰৰদোৱা শলগুৰি
আইভেটি

৺ভগীৰথ

কৃষ্ণকান্ত | ভদ্ৰকান্ত |
শ্ৰীযুত পূৰ্ণকান্ত | শ্ৰীযুত বংশীধৰ

কৃষ্ণকান্তৰপৰা ৺ৰঘুকান্ত। হৰিচৰণৰপৰা শশধৰ
শ্ৰীযুক্ত মহীকান্ত

৺পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ আজ্ঞাপৰ সত্ৰ (বৰ বাৰজনীয়া)

(ব্ৰাহ্মণ) ৺কেশৱ চৰণ কোৰচুঙ্গ সত্ৰ | শ্ৰীকৃষ্ণদেৱ বা বাপুকৃষ্ণ (এলেঙ্গি সত্ৰ) | (ব্ৰাহ্মণ) গোপীনাথ চেকেৰা তলি সত্ৰ | হৰিচৰণ শাওকুচি সত্ৰ | কমললোচন কাঠপাৰ সত্ৰ | (ব্ৰাহ্মণ) বাসুদেৱ চমৰীয়া বা চতগিয়াল সত্ৰ | (ব্ৰাহ্মণ) ৰামকৃষ্ণ গোমোঠ সত্ৰ | মুৰাৰি বেঙ্গেনাআটি সত্ৰ

কৃষ্ণচৰণ চুপহা সত্ৰ | (ব্ৰাহ্মণ) ভাগৱতী পৰমানন্দ ৰতনপুৰ সত্ৰ | (ব্ৰাহ্মণ) পৰশুৰাম ফুলবাৰী সত্ৰ | কমললোচন খৰুবিয়াল সত্ৰ |

৺চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ আজ্ঞাপৰ সত্ৰ (সৰু বাৰজনীয়া)

৺গোবিন্দ বিহামপুৰ সত্ৰ (ব্ৰাহ্মণ) | কামদেৱ বনগাওঁৰ | (ব্ৰাহ্মণ) ৰামভদ নাচনিপাৰ সত্ৰ | বড়কৰ শলগুৰি সত্ৰ | জয় কানাই গোভিৰ সত্ৰ | কানু উজনি | সনাতন বেলশিৰীয়া সত্ৰ

গোপীনাথ কটিয়গাৰি সত্ৰ | মুকুন্দ হালদিআটি | ভদুলাইৰ বিষ্ণুদেৱ (ব্ৰাহ্মণ) | (ব্ৰাহ্মণ) চুডাপাৰ কানাই | জয়কৃষ্ণ খৰকটীয়া সত্ৰ |

৺দামোদৰ আতাৰ পৰা আজ্ঞা পোৱা সত্ৰ

৺চৰণ | জয়কৃষ্ণ | গতিকান্ত | ৰঘুপতি | হৰিচৰণ | শঙ্কৰগতি | ৺দোৰো | পৰমানন্দ

কৈপতীয়া গোপাল কালাগঞা ; নলতিয়াল শ্ৰীৰাম পাতকটীয়া ; লপানী ৺মেবেণা অভয়পুৰীয়া ; নাৰাপুৰীয়া ; গিচিমি ; কামিলা ; মলুৱাল ; কোঠৰ গঞা।

(১) শ্ৰীশ্ৰীমাধৱদেৱৰ আজ্ঞাপৰ সত্ৰ।

| যোলজনা আচাৰ্য্য— নিকা পথ।

শ্ৰীৰাম ; ৰামচৰণ ঠাকুৰ সুন্দৰী দিয়া সত্ৰ ; বৰবিষ্ণু আতা ; হৰিহৰ আতা ; শ্ৰীহৰি আতা লাইআটি সত্ৰ ; শ্ৰীনাৰায়ণ ঠাকুৰ; জনিয়া সত্ৰ

৺বংশীগোপাল দেৱ দেৱেৰাপাৰ সত্ৰ ; গোবিন্দ আতৈ মধুপুৰ সত্ৰ ; যদুমণি দেৱ মাহৰা, স্বাৰগৰা। আদাৰ, পটিয়াৰি সত্ৰ ; কেশৱ চৰণ বৰ জহা ; পদ্ম আতা কমলাবাৰী ; গোপাল; হেৰাগদৈ সত্ৰ

মথুৰাদাস আতা বৰপেটা সত্ৰ ; লক্ষ্মীকান্ত আতৈ ধোপগুৰি শোৱালকুচি ; গোবিন্দ আতৈ থটৰা সত্ৰ ; ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা কালজাৰ সত্ৰ।

(২) শ্ৰীশ্ৰীদামোদৰ দেৱৰপৰা আজ্ঞা পোৱা সত্ৰ

ভট্টদেৱ ব্যাহকুচি সত্ৰ ; বলদেৱ বেহাৰ ; ভগবানদেৱ গোবিন্দপুৰ সত্ৰ ; সন্তদেৱ গৰৈমাৰি সত্ৰ ; পাটবাউসী

(৩) শ্ৰীশ্ৰীহৰিদেৱৰপৰা আজ্ঞাপোৱা সত্ৰ।

| মানেৰি সত্ৰ

জগন্নাথ দেৱ বৈনাকুচি ; হৰিচৰণ জাগৰা সত্ৰ ; কৃষ্ণদেৱ চামেৰি সত্ৰ ; নাৰায়ণদেৱ পৰেণা সত্ৰ

৺শ্ৰীশ্ৰীবংশী গোপালদেৱৰ পৰা আজ্ঞাপোৱা সত্ৰ

মিশ্ৰ দেৱ কুৰুৱাবাহী সত্ৰ ; লক্ষ্মীকান্ত দেৱ (জয়হৰিদেৱ ?) ; গড়মূৰ সত্ৰ ; নিৰঞ্জন পাঠক আউনীআটী সত্ৰ ; গতিকান্ত প্ৰেণী সত্ৰ ; ৺হৰি দৰপুৰীয়া

ৰামদেৱ১) কুৰুৱাবাহী সত্ৰ ; কৃষ্ণদেৱ(২) ডিফলু সত্ৰ এই দুজন মিশ্ৰদেৱৰ পুত্ৰ

দামোদৰ | ছয়গাবক্ষা সত্ৰ

শ্ৰীশ্ৰীগোপাল আতা

পুত্ৰ কামল লোচন

| পুত্ৰ ৰাম কৃষ্ণ

১ম যাদৱানন্দ ডোকাচাপৰি সত্ৰ | ২য় মাধৱানন্দ আমগুৰি সত্ৰ | ৩য় দৈৱকীনন্দ কলাকটা সত্ৰ | ৪র্থ অক্ৰুৰানন্দ ধোপাবৰ | ৫ম ৰমানন্দ নাচনিগাৰ

আজ্ঞা পোৱা ১২ জনা আচাৰ্য্য

(ব্ৰাহ্মণ) ৰামচন্দ্ৰ থকৰা গোচৰা সত্ৰ ; শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰ আহতগুৰি কৰতিপাৰ ; সক যদুমণি নাঁহ বাৰী ; সনাতন (দেলৈৰ পো) বা সনন্দ তামোলবাৰী ; (ব্ৰাহ্মণ) পুৰুষোত্তম মাকোপাৰ ; তেমাৰবৰি দহবৰীয়া। নাৰায়ণ হালধিআটি, কঠালকুচি, চকলা।

সনাতন পগঞা সত্ৰ বা নগৰীয়া ; কৃষ্ণ | (আজ্ঞাপোৱা) মুৰাৰি আতা চৰাইবাহী ; ৰাম চন্দ্ৰ ইকৰাজান ; অনিৰুদ্ধ গোৰামৰা সত্ৰ | কাকতল ; বিভু গৰগঞা; গড়পাৰা সত্ৰ ; দিনজয় সত্ৰ।

বৰযদুমণি

১ম পুত্ৰ ; ২য়পুত্ৰ ; ৩য়পুত্ৰ |
হৰিকান্ত সনাতন শ্ৰীকান্ত
নাহৰবাৰী দিহিং নমাটি সত্ৰ

আজ্ঞাপোৱা সত্ৰ——

গোবিন্দ বাপু ; কানাই ; ; কমাই |
মাহৰিয়াল জুৰকাটা কহাৰ পাৰ অনিৰুদ্ধ মৈৰাগৰা, চেঁচা, চলিহা, বৃন্দাবাৰী, কাটনিপাৰ ।

বহুলা আতা বা পদ্ম আতাৰ আজ্ঞা পোৱা ।——

শ্ৰীকান্ত ; যদুমণি ; গোবিন্দ ; কেশৱ চৰণ ; বুঢ়ামণ্ড ; অৰ্জুন ; বলোৰাম ;
জৰাবৰী চৌকাজনীয়া শিলপতীয়া জয়চকলা ভোগপুৰীয়া টুকুকৰা ঠাকুৰবাৰী

মুকুন্দ ; জয়কান্ত ; হলি ; সনাতন ; হৰি ; নিৰঞ্জন।
লায়ত নাইতলীয়া কোমোৰা কটিয়া ভায় দোওা তাঁতিকুচি

৺বাপুকৃষ্ণ বা কৃষ্ণদেৱ
|
মুৰাৰি
|
বাপুৰাম
|
পুৰুষোত্তম ; কৃপানন্দ ; হৰিচৰণ ; প্ৰাণহৰি ; জীৱন হৰি ; মাধৱানন্দ ; স্বৰূপানন্দ ; ৰমাকান্ত ; সহদেৱ
বৰ এলেঙি লেতুৰ গাওঁ নেমাতি দাঁহজেঙনি নদাৰগুৰি নিকামুল দক্ষিণপাৰ কদোবাহি সাৰধান
|
জ্ঞানানন্দ | সহজানন্দ

এই তালিকাখোৰ শ্ৰীযুত হৰিনাৰায়ণ বৰ বৰুৱাৰপৰা পোৱা—সম্পাদক ।

অনন্তকন্দলি ৰামসৰস্বতী।

বাঁহীৰ সম্পাদক ডাঙৰীয়া,

ৰামসৰস্বতী সম্বন্ধে পূৰ্ব্বৰ "জোনাকীত" বিৰাট পৰ্ব্বৰ যি কেৰাকি পদ প্ৰকাশিত হৈছিল সেই পদ কেৰাকি অশুদ্ধ আৰু অসংলগ্ন। সেই পদ কেৰাকি আপুনি আপোনাৰ "শঙ্কৰদেৱ" কিতাপত তুলি একেৰি আলোচনাও কৰিছে। সেই পদ কেৰাকি এখন জীৰ্ণ অস্পষ্ট পুথিৰপৰা তুলি জোনাকীত দিয়া হৈছিল। সম্প্ৰতি মই আৰু এখন বিৰাট পৰ্ব্ব পুথি পাইছোঁ। ইয়াত দিয়া পদ কেৰাকি হলে মুকলি আৰু কথাখিনিও সংলগ্ন দেখা যায়। পদ খিনি এই—

"গ্ৰাম মধ্যে সাৰতৰ পচবিয়া নাম যাৰ
কলিযুগে শ্ৰেষ্ঠ লিখে যাক।
ব্ৰাহ্মণ সকলে যৈত ভাগৱত অবিশ্ৰাম
চৰ্চ্চা কৰে পাতিয়া সভাক॥
তাতে হৈল দ্বিজবৰ সজ্জনৰ প্ৰিয়কৰ
সুশীল কৰ্ম্মত যাৰ ৰতি।
ধীৰ ধৰ্ম্মী শিষ্ট শান্ত দেৱ দ্বিজ পিতৃ ভক্ত
যাৰ নাম জয় সৰস্বতী॥
নিজ যশে ঢাকি থৈলা তান তিনিপুত্ৰ হৈলা
জ্যেষ্ঠ হৈলা সুচন্দ্ৰ ভাৰতি।
কনিষ্ঠ আচাৰ্য্য নাম সৰ্ব্বগুণে অনুপাম
গুৰুৰ চৰণে যাৰ ৰতি॥
তাহান মধ্যম ভাই যাক সম ধীৰ নাই
বৃহস্পতি সম বুদ্ধিমন্ত।
গীতা ভাগৱতে ৰতি সুশুচিল যাৰ মতি
গুৰু ভকতত অবিশ্ৰান্ত॥
নিকলঙ্ক শশধৰ উপাসক হৰি হৰ
কবিচূড়ামনি নামে খ্যাত।

বাজা হবে প্ৰজা হবে অদ্যাপি প্ৰকাশ কৰে
তান দুই পুত্ৰ ভৈলা জাত ॥
নিজগুণে গুণাকৰ কবিচন্দ্ৰ ভৈলা বৰ
সদবুদ্ধি শুদ্ধ যাৰ মতি।
সৰ্ব্ব শাস্ত্ৰ সাৰ জানি উপাসন্ত চক্ৰপাণি
ভাগৱত শাস্ত্ৰে যাৰ ৰতি ॥
তাস্তে লৈয়া অনুমতি দীন হীন শিশু মতি
তাহান অনুজ ছোট ভাই।
ৰাম স্বৰস্বতী কবি পদবন্ধে নিবন্ধিলোঁ।
বিৰাটৰ আদ্য কথা পাই ॥

* * *

আপোনাক অল্প জানি বাপ্ৰ বাক্য মনে মানি
বিপ্ৰ কবি ৰাম সৰস্বতী।"

বিশদ তালিকা।

জয় সৰস্বতী

সুচন্দ্ৰভাৰতি	কবিচুড়ামণি	আচাৰ্য্য

কবিচুড়ামণি

কবিচন্দ্ৰ (জ্যেষ্ঠ)	ৰাম সৰস্বতী বা (২য় কবিচন্দ্ৰ)

কবিয়ে তেওঁৰ আৰু তেওঁৰ পূৰ্ব্বপুৰুষসকলৰ বংশ পৰিচয় তেওঁলোকৰ আচল নামে নিদি উপাধীত দিলেও পদখিনিক তেওঁৰ বংশ তালিকা বুলি সুন্দৰকৈ ধৰি লব পাৰি। আৰু এই পদ কেফাকিৰ পৰাই ৰাম সৰস্বতী আৰু অনন্ত কন্দলিক মই এজন মানুহ বুলি স্বীকাৰ কৰিব নোখোজোঁ। আপুনি এই বিষয়ে বিচাৰ কৰি চাব। আপুনি তেওঁলোকৰ সম্বন্ধে যিবোৰ authority quote কৰিছে বা নিজৰ মতামত প্ৰকাশ কৰিছে সেইবোৰৰ

সম্বন্ধে মই ইয়াত বিশেষ একো কব নোখোজোঁ। মই উক্ত দুই কবিৰ বিষয়ে এই কেইটা কথাত বিভিন্ন দেখোঁ।—

ৰাম সৰস্বতীৰ আচল নাম অনিৰুদ্ধ। অনন্ত কন্দলীৰ আচল নাম হৰিচৰণ। ৰাম সৰস্বতীৰ পিতৃৰ নাম কবি চূড়ামণি। (১) অনন্ত কন্দলিৰ পিতৃৰ নাম ৰত্ন পাঠক (ধ্বজ)।

ৰাম সৰস্বতীৰ ককাই ভাই দুজন। অনন্ত কন্দলিৰ ককাই ভাই চাৰিজন।

ৰাম সৰস্বতীৰ জন্ম ঠাই পচৰিয়া গাওঁ। অনন্ত কন্দলিৰ জন্মঠাই হাজো। (২) ৰাম সৰস্বতীৰ আদি পুৰুষ জয় সৰস্বতী। (৩) অনন্ত কন্দলিৰ আদিপুৰুষ ৰোহিণী ঠাকুৰ।

ইমানবিলাক অভেদ থকাটো আপোনালোকে দুজন মানুহক এজন কৰিব খোজাটো যে সমীচিন হোৱা নাই তাক বিচাৰ কৰি চাব।

আকৌ এঠাইত—

"জয় জয় শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ পূৰ্ণকাম।
কীৰ্ত্তনৰ ছন্দে বিৰছিলা গুণনাম ॥"

এই পদ ফাকি অনন্ত কন্দলিৰ উক্তি বুলি আপুনি "শঙ্কৰদেৱ" কিতাপত লিখিছে। কিন্তু এইখিনি কথাও ভুল। এই পদ ফাকি অনন্ত দাসৰহে উক্তি, অনন্ত কন্দলিৰ নহয়। অনন্তদাসে ১৬শ শকাব্দত তেওঁৰ ৰচিত শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তনৰ প্ৰথম অধ্যায়ত এই পদ ফাকি লিখিছে। (৪)

---

(১) কবিচূড়ামণি নাম নে উপাধি? নামটো হবই যে নোৱাৰে সেইটো স্পষ্ট।—সম্পাদক।

(২) পচৰিয়া গাওঁ হাজোৰ ভিতৰতে। হাজোৰ বিস্তৃতি পুৰণি কালত আজিকালিৰ হাজোতকৈ ডাঙৰ আছিল। হাজো-ডিষ্ট্ৰিক্টৰ ভিতৰত পুৰণি কালত পচৰিয়া আছিল বুলি আমাৰ বিশ্বাস।—সম্পাদক।

(৩) জয় সৰস্বতীও নামতোক উপাধি হোৱা হে সম্ভৱ।—সম্পাদক।

(৪) আমাৰ ভ্ৰম দেখুৱাই দিয়া বাবে লেখকৰ শলাগ লৈছোঁ। কিন্তু এইটো নটক নোহয়। সে ৰাম সৰস্বতী আৰু অনন্ত কন্দলি যে একেজন মানুহ, এইটো আমাৰ মনৰগৰা সিদ্ধান্ত আৰু প্ৰমাণৰ আৱশ্যক। এওঁলোক দুজন হলে বৰং আমি নথৈ সন্তোষ পাম; আমাৰ মহাকবিৰ লেখ আৰু এজন বাঢ়িব। আমাৰ "শঙ্কৰদেৱ" কিতাপত লিখা

আপুনি জানিবৰ নিমিত্তে তেওঁৰ বংশ বিৱৰণ আৰু তেওঁৰ নামৰ পৰিচয় তলত দিয়া হল।

দণ চন্দ্ৰ খাঁ যে ভূঞা আছিল প্ৰখ্যাত বৰ
সদায় ধৰ্ম্মত যাৰ চিত্ত॥
তাহান কনিষ্ঠ ভাই শুক ই যে গিৰি নাম
খ্যাতি তান পুত্ৰ যদু হয়।
শ্ৰীশঙ্কৰৰ ভ্ৰাতৃ পৌত্ৰী নামে বিষ্ণু প্ৰিয়া শান্তী
বিহাইলন্ত যদু শুভনয়॥
তান গৰ্ভে হৈলো জাত আমি দুহিকেও খ্যাত
পৰম মুৰুখ মূঢ় মতি।
উত্থাপিতো ইটো কাম কৰাইলন্ত যদু ৰাজ
ঋষিয়োক সমাজে সম্প্ৰতি।

* *

কহয় অনন্ত দাসে মহা মূঢ়মতি।
হৰি হৰি বোলা পাপ যাউক অধোগতি॥

শ্ৰীসোনাৰাম চৌধুৰি।

কথাত আমি সেই সময়ত পোৱা সমুলি মাত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰি এই বিষয়ে যাতে সকলোৰে মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰি এটা মীমাংসা হয় তালৈ হে চকু ৰাখিছিলোঁ। সেই অভিপ্ৰায় সিদ্ধি অনেক পৰিমাণে হোৱা দেখিছোঁও। তৰ্ক কৰি নিজৰ মত ৰাহাল কৰাটো আমাৰ উদ্দেশ্য নাছিল। আমাৰ মত ভুল প্ৰমাণিত হৈ সত্য ওলালে আমি কৃতাৰ্থহে মানিম, কাৰণ সত্যক সমাদৰ কৰিবলৈহে আমি শিকিব লাগে, নিজৰ মতক নহয়। সুবিধা মতে অনন্ত কন্দলি বাম সৰস্বতীৰ বিষয়ে বাহীত আমাৰ আৰু লেখিবৰ ইচ্ছা আছে। মুঠতে কওঁ, হাতে-লেখা পুথি পুৰণি পুথিবোৰ বৰ deceptive সেইপতি পুথিৰ অমিল। অনন্ত কন্দলিৰে সৈতে শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনৰ কাৰ্য্যত অনেক সম্পৰ্ক আছে; আমাৰ ৰচিত "শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱৰ" জীৱন চৰিত্ৰ গ্ৰন্থত তাৰ দেখা পোৱা যাব।—সম্পাদক।

দেহ ৰক্ষা।

ক্ষিতি, অপ, তেজ, মৰুৎ, ব্যোম এই পঞ্চভূত আত্মা, ইন্দ্ৰিয়, মন প্ৰভৃতিৰ সংযোগত জীৱৰ শৰীৰটি গঁথা হৈছে, এই শৰীৰটি ৰক্ষা কৰিব লাগিলে সুন্দৰ খোৱা বস্তু, ফট্ ফটীয়া পানী, বিশুদ্ধ বায়ু আদি শৰীৰৰ হিতজনক বহু বস্তুৰ বিশেষ প্ৰয়োজন; কিয়নো ক্ষিত্যাদি পঞ্চভূতৰ মিলনত শৰীৰ, আহাৰ্য্য বস্তুবোৰো ক্ষিত্যাদি ভিন্ন আন কিছুৰেই নহয়, গতিকে ক্ষিতিৰ ভাগ ক্ষিতিত, জলৰ ভাগ জলত মিহলি হৈ শৰীৰ বঢ়ায়। কিন্তু বায়ু পিত্ত কফ নামে তিনটি শৰীৰত দোষ আছে, ৰস, ৰক্ত, মাংস, মেদ, অস্থি, মজ্জা, শুক্ৰ এই সাতটি ধাতু, পদাৰ্থ বাঢ়ি গৈ ইহঁতক দূষিত নকৰে এই বিষয়ে বাই লক্ষ্য ৰাখি চলা ফুৰা খোৱা লোৱা কৰিব লাগে। বাতাদিৰ স্বাভাবিক অৱস্থা বুজা নেপাকিলে বিকৃত অৱস্থা বুজা টান; কাজেই বাতাদি স্বাভাবিক অৱস্থাত কি ৰকম থাকে তাৰ কথা কোৱা হৈছে। শৰীৰৰ অকুপিত স্বাভাবিক বায়ুৱেই শৰীৰৰ যন্ত্ৰবোৰ কোনো দিশে লৰিব-চৰিব নোৱাৰাকৈ ৰাখে, মনক চাৰিওপিনে চলায়, ইন্দ্ৰিয়বিলাক প্ৰকাশ কৰে, ৰূপ ৰস প্ৰভৃতি ইন্দ্ৰিয়ৰ বিষয়বোৰ বহন কৰে। শাৰীৰিক ধাতুসকলৰ দৃঢ়তা সম্পাদন কৰা প্ৰভৃতি স্বাভাবিক বায়ুৰ কাম। অকুপিত পিত্ত স্বাভাবিক অৱস্থাত থাকিলে খোৱা বস্তুবোৰ সহজে জীৰ্ণ হয়, অলপ সাধোন শৰীৰত তাপ, সকলো বস্তুকে অক্লেশে দেখিবলৈ পোৱা যায়, আৰু বল বৰ্ণ মনৰ উৎসাহ আদি সকলো ঠিক থাকে। অকুপিত শ্লেষ্মা স্বাভাবিক অৱস্থাত থাকিলে শৰীৰৰ দৃঢ়তা উপচয়, উৎসাহ, বুধতা জ্ঞান, বুদ্ধি প্ৰভৃতি ওপজে। এনেকুৱা অৱস্থাত আমি মনত ভাবৰ সাহ কৰি সাৰ ৰলক সকলো বস্তু খাওঁ, ৰাতিয়ে দিনে চাৰিওফালে লৰি ফুৰোঁ, এইবিলাক আমাৰ অবিবেচনা হে বুলিব পাৰোঁ। বায়ু পিত্ত কফৰ এনেকুৱা অৱস্থা হলে সুস্থ শৰীৰ বোলা যায়, ইয়াৰ বিপৰীত অৱস্থা হলে অসুস্থ শৰীৰ। শৰীৰ সুস্থ অৱস্থাত ৰাখিবলৈ গলে বিশুদ্ধ আহাৰাদি উপযুক্ত সময়ত খাব লাগে, ঋষি মুনিবিলাকেও এই বিষয়ে বিধি নিষেধ কৰি গৈছে, "যামমধ্যে ন ভোক্তব্যং যামযুগ্মং ন লঙ্ঘয়েৎ" ইয়াৰ ভাব পুৱাবেলা আৰু গধূলি বেলা শ্লেষ্মাৰ সময়, সেই সময় শ্লেষ্মাৰ দ্বাৰাই শৰীৰ ভাৰ হৈ থাকে, তেতিয়া আহাৰ কৰিলে আৰো শৰীৰ সৰহ ভাৰী হৈ অসুখ কৰে। দুপৰ বেলা পিত্তৰ সময়,

তেতিয়া স্বভাৱতে ক্ষুধাৰ উদ্ৰেক হয়, সেই সময়ত আহাৰ কৰিলে পিত্ত শান্ত হৈ শৰীৰ সুস্থ ৰাখে। ভাটীবেলা বায়ুৰ সময়, তেতিয়া আহাৰ্য্য বস্তবোৰ শোষিত হয়। এনেকুৱা বয়সৰ দিনৰ ৰাতিৰ ভোজনৰ তিনিটাকৈ সময় আছে, যেনে "তে ব্যাপিনোঽপি হৃন্নাভ্যোৰধো মধ্যোৰ্দ্ধ সংশ্ৰয়াঃ। বয়োঽহো ৰাত্ৰি ভুক্তানাং তেঽন্ত মধ্যাদিকাঃ ক্ৰমাৎ" ॥— বাগ্‌ভট্‌ সূত্ৰস্থান। আৰু এটি কথা, খোৱাৰ সময়ত কুক্ষিত তিনিটা ভাগ কৰি ঘন ভোজ্য বস্তুৰ দ্বাৰাই এভাগ পূৰণ কৰিব লাগে, দ্ৰৱ (দধি দুগ্ধ ক্ষীৰাদি) পদাৰ্থৰ দ্বাৰাই এভাগ পূৰণ কৰি শেষ ভাগ বায়ু পিত্ত কফ লৰা-চৰা কৰিবৰ নিমিত্তে ৰাখিব লাগে। এইৰূপ বিবেচনা কৰি আহাৰ কৰিলে আহাৰ্য্য বস্তবোৰ আমাশয়ত সুন্দৰৰূপে পৰিপাক হৈ সাৰভাগ শিৰা ধমনীৰ দ্বাৰাই বৈ গৈ শৰীৰৰ অংশবোৰ পূৰণ কৰে, অসাৰ ভাগ মলমূত্ৰৰূপে বহিৰ্গত হয়। "নাভিস্তনান্তৰং জন্তো ৰামাশয় ইতিস্মৃতঃ। অশিতং খাদিতং পীতং লীঢ়ঞ্চাত্ৰ বিপচ্যতে॥ আমাশয় গতঃ পাকমাহাৰঃ প্ৰাপ্য কেৱলং। পক্কঃ সৰ্ব্বাশয়ং পশ্চাৎ ধমনী ভিঃ প্ৰপদ্যতে॥"— চৰক সংহিতা। বিমান স্থান, ইয়াৰ দ্বাৰাই ও বুজা যায় আমাৰ শৰীৰত অগ্নি আছে, যিহেতু জুই পানী প্ৰভৃতি নেথাকিলে পাকক্ৰিয়া সাধিব নোৱাৰি, সেই কাৰণে সদাই আহাৰৰ আৱশ্যক। দেহাৰ ভিতৰৰ জুই কেতিয়াও নুমাই নেযায়, সকলো সময়তে ল ল কৰি জ্বলি উঠি আহাৰীয় বস্তুবোৰ পাক কৰিছে; যেতিয়া সি আহাৰ নেপায় তেতিয়া আৰু বায়ু পিত্ত কফ নামে ত্ৰিদোষ পাক কৰে, ত্ৰিদোষ ঢুকাই গলে ৰস, ৰক্ত প্ৰভৃতি শৰীৰৰ ধাতুবোৰ পাককৰে, ধাতুবোৰ ভস্মসাৎ হলে শৰীৰো ভস্মসাৎ হয়, যেনে "আহাৰং পচতি শিখী দোষ, নাহাৰ বৰ্জ্জিতঃ পচতি দোষক্ষয়ে ধাতূন্ প্ৰাণান্ ধাতু ক্ষয়ে হ্যপিচ॥"—ভাৱ প্ৰকাশ পূৰ্ব্ব খণ্ড। এই শৰীৰ যাতে হৃষ্ট পুষ্ট হৈ বহু কাললৈ নিখুতভাৱে থাকে সেই বিষয়ে বিশেষ লক্ষ ৰাখিব লাগে। শৰীৰ থাকিলে সকলো থাকে, শৰীৰ গুচিলে সকলো গুচে, যেনে "সৰ্ব্বমন্যৎ পৰিত্যজ্য শৰীৰমনুপালয়েৎ তদভাৱেহি ভাৱানাং সৰ্ব্বাভাৱঃ শৰীৰিণাঃ॥"—চৰক নিদানস্থান। আমাৰ মানুহৰ আৰু এটি স্বভাৱ আছে, যদি কোনো কামত থাকোঁতে শৌচৰ বা প্ৰস্ৰাৱৰ বেগ হয়, তেন্তে আমি সেই কামটি শেষ নকৰাকৈ শৌচ কৰিবলৈ বা মূত্ৰ ত্যাগ কৰিবলৈ নেযাওঁ; কিন্তু ইয়াৰপৰাই যে, শৰীৰৰ কিমান অনিষ্ট হয় তাক

ভালকৈ গমি চালে বুজা যায়। আৰু যদি কোনো সময়ত ভাল ভাল খোৱা বস্তু সৰহকৈ পাওঁ, তেন্তে মনৰ হুতাহুত হেপাহ পলুৱাই ভিতিলৈকে খাওঁ, আৰু মনত ভাবোঁ, ভাল বস্তু সৰহকৈ খাওঁ, দেহাত সৰহ বল হব। সৰহ বল হোৱাৰ কথা দূৰত থাওক, দেহা ৰুগীয়া হে হৈ পৰে। দকৈ গমি চালে ইয়াৰ প্ৰমাণ অষ্টাঙ্গ হৃদয় নামে পুথিত দেখা যায়,—"অত্যম্বু পানাদ্বিষমাশনাচ্চ সন্ধাৰণা স্মূত্ৰ পুৰীষয়োশ্চ। দিবাশয়া জাগৰণাচ্চ ৰাত্ৰৌ ষড্‌ভিঃ প্ৰকাৰেঃ প্ৰবিশন্তি ৰোগাঃ॥" আৰু আমাৰ শৰীৰত এনে এটি প্ৰকৃতিৰ স্বভাৱ আছে, যে কোনো ৰকমৰ দূষিত বা অপবিত্ৰ বস্তু শৰীৰত সুমালেহি তাক সি উলিয়াই দিবৰ নিমিত্তে অনবৰতে চেষ্টা কৰে। সুগম চিত্তে ভাবি চালে ইয়াৰ প্ৰমাণ নিজেই পোৱা যায়। যেতিয়া আমাৰ দাঁতৰ গুৰিত কোনো ৰকমৰ খোৱাবস্তু লাগি থাকে, তেতিয়া জিভা ঘনে ঘনে তালৈ যায়, তাক বাহিৰলৈ উলিয়াই দিবৰ যত্ন কৰে; চকুত কুটা মাটি পৰিলে, শৰীৰত ঘাঁ কেঁৰা হলে, হাত অনবৰতে তালৈ গৈ সেইবোৰ বাহিৰ কৰিবৰ চেষ্টা কৰে। আহাৰৰ লগত যদি চুলি মাখি আদি শৰীৰৰ অনিষ্টজনক বস্তু খোৱা যায়, তেন্তে প্ৰকৃতিয়ে স্বভাৱতে হঠাৎ বতিয়াই সেইবোৰ উলিয়াই দিয়ে। সময়ে সময়ে আমাৰ শৰীৰত নানা কাৰণে দোষ বাঢ়ি গৈ এটি সন্তাপ ওপজায়, সেই তাপটি বাহিৰলৈ উলিয়াই দিবৰ নিমিত্তে প্ৰকৃতিয়ে সততে পৰিশ্ৰমৰ ত্ৰুটী কৰা নাই, কিন্তু দোষজ তাপৰ নিমিতে ততালিকে ফলৱতী হব নোৱাৰে, কিছু সময়াপেক্ষক; আমি সেই সময়টোকে নগহি কোনোৰূপ দৰবৰ দ্বাৰাই ঢাকি ৰাখোঁ, সিনো কেইদিনলৈ আগুৰিব পাৰে? ঢাকোন গুচিলে আকৌ গি উমাই উমাই জ্বলি উঠি শৰীৰৰ তেজ মঙহ খায় জীৰ্ণ কৰি পেলোৱা আমি দেখোঁ। নিজেই নিজৰ শত্ৰু ক্ষণভঙ্গুৰ এই দেহা ৰক্ষা কৰা চোকা বুধিৰ কাম তথাপি দেহৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে সকলোৱে প্ৰাণপণে যত্ন কৰা উচিত॥

শ্ৰীগোপীনাথ ব্যাকৰণতীৰ্থ।

নোগি-প্ৰসঙ্গ।

(দ্বিতীয় প্ৰবন্ধ)।

ৰুচৰ সমাধিস্থল আৰু জাপানৰ বিজয়-নিকেতন পোৰ্ট আৰ্থৰত ঘটা দুই পক্ষৰ চিৰস্মৰণীয় তুমুল যুদ্ধৰ ফলাফল ভুৱনবিদিত। ৰুচদৰ্পহাৰী পোৰ্ট

আৰ্থৰ যুদ্ধৰ বিজেতা বীৰবৰ নোগিৰ বিজয় গৌৰবৰ কথা শুনিলেই যুদ্ধক্ষেত্ৰত বীৰৰ সেই কালান্তক যমমূৰ্ত্তি আৰু ৰৌদ্ৰ প্ৰকৃতি সহজে উপলব্ধি হয়। এই কদ্ৰৰূপী বীৰৰ প্ৰশান্ত মূৰ্ত্তি বিৰাজ কৰা ৰণ-কোলাহলহীন শান্তিময় শেষ দৃশ্য পোৰ্ট আৰ্থৰ অধিকাৰৰ চমু বিৱৰণ দিয়াই এই ক্ষুদ্ৰ প্ৰবন্ধৰ উদ্দেশ্য।

জয়লাভৰ আশাত জলাঞ্জলি দি কচ সেনাপতি ষ্টেচেলে সম্ৰাট নিকোলাচলৈ শান্তি স্থাপনৰ কাৰণে অনুমতি খুজি পঠায়; সম্ৰাটেও সেনাপতিৰ প্ৰস্তাৱত সন্মত হৈ অনুমতি দিয়ে। সেনাপতিয়ে সম্ৰাটৰ অনুমতি পায়েই নোগিলৈ এখন চিঠি দিয়ে,—সেই চিঠিত যুদ্ধ বন্ধ কৰাৰ আৰু আত্মসমৰ্পণৰ প্ৰস্তাৱ আছিল আৰু সেই বিষয়ে সকলো কথা ঠিক কৰিবলৈ কচ দূতে মিলি এখন সভা পতাৰো প্ৰস্তাৱ আছিল। এই প্ৰস্তাৱত সন্মত হৈ নোগিয়ে চিঠিৰ উত্তৰস্বৰূপে ইয়াকে লিখিলে যে, নোগিৰ সহকাৰী সেনাপতি জেনেৰেল ইজিচিয়ে ২ জানুৱাৰী তাৰিখে চুইচিজিং নামে ঠাইত কচ দূতবোৰ লগত সেই বিষয়ে আলোচনা কৰিব।

নোগিয়ে এই খবৰ সম্ৰাটলৈ অনতিবিলম্বে পঠাই দিলে। তাৰ উত্তৰ স্বৰূপে সমৰ বিভাগৰ খাই মন্ত্ৰী মাৰ্চেল জাগাগাটাই লিখি পঠালে যে, সম্ৰাটে কচৰ আত্মসমৰ্পণৰ খবৰ পাইছে আৰু কচ সৈন্যৰ অদ্ভুত বীৰত্বৰ প্ৰসংসাৰ কুসুমাঞ্জলি দাঙি ধৰিছে; তেখেতৰ একান্ত ইচ্ছা যে, নোগিয়েও যেন কচৰ সেনাপতি বীৰক যথাযোগ্য মান ধৰে। বাস্তবিকে, কচ সৈন্য যদিও পৰাস্ত হ'ল তথাপি তেওঁবিলাকৰ ৰণকৌশল অতি প্ৰশংসনীয়। প্ৰায় এবছৰ অদ্বিতীয় বলশালী জাপানী সৈন্যেৰে সৈতে তেওঁবিলাকে ভীম পৰাক্ৰমেৰে যুদ্ধ কৰিছে, আৰু কিমান কৰিব? যুদ্ধকুশল জাপানী সেনাই গুণীৰ গুণ বুজে, যুদ্ধ শেষ হৈ যোৱাৰ পাছতে জাপানী সৈন্যই তেওঁবিলাকৰ কচ বীৰসংঘৰ সকলৰ বন্ধুত্ব পাশত বদ্ধ হ'ল। জাপানী সৈন্যৰ কি মহৎ হৃদয়!

চিঠিত লিখা মতে চুইজিচত নোগিৰ সেনাপতি দূতে এটি সুন্দৰ কাঠৰ ঘৰত দলবল লৈ কচ ৰাজদূতলৈ বাট চাই থাকিল। অলপ সময়ৰ পাছতে কচ দূতে সদলে আহি উপস্থিত হ'ল। জাপানী দূতে তেওঁবিলাকক আদৰেৰে অভ্যৰ্থনা কৰি এটি সুন্দৰ কোঠাত বহুৱালেহি আৰু সভাৰ কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰি দিলে। অনেক তৰ্ক-বিতৰ্কৰ পাছত ঠিক হ'ল যে পোৰ্ট আৰ্থৰ কচিয়াই

জাপানক এৰি দিব আৰু দুয়ো পক্ষই কিছুমান নিয়ম পালন কৰিব লাগিব। ইয়াৰ পাছতে সভা ভঙ্গ হয়। সভা হৈ যোৱাৰ পাছত কচ সৈন্য জাপান সৈন্য দুয়ো দলে মিলি একে লগে এটি ডাঙৰ ভোজ খাই আমোদ প্ৰমোদ কৰিবলৈ লাগিল। নিমিষতে পূৰ্ব্বৰ সেই প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাৰ ভাব লুপ্ত হ'ল (ক)। সেই মণি-কাঞ্চন যোগ দেখি আকাশী জোনো তৰধ লাগিল। সেই আনন্দধ্বনি সুমধুৰ সঙ্গীতৰ লগত মিহলি হৈ সুদূৰ আকাশৰ সামগান-মগ্ন ঋষিবৃন্দৰ মাজত লীন হলগৈ। ওভতনি স্বৰূপে ঋষি হৃদয়ো সঙ্গীতৰ সুৰৰ গভীৰ স্পন্দনত কঁপি উঠিল! সেই দৃশ্য অমিয়া মধুৰ! সেই সুখৰ কল্পনা আমি পৰাধীন জাতিয়ে কৰোঁ কেনেকৈ? যাৰ স্বাধীনতা লুপ্ত হৈছে সি স্বাধীনতা সুখ অনুমান কৰে কি দৰে?

ইয়াৰ পাছত যি হয়, তাত সেনাপতি নোগি সংশ্লিষ্ট নাছিল, লগে লগে আমাৰো তাৰ লগত কোনো সম্বন্ধ নাই। কচৰ আহত সৈন্যবিলাকৰ শুশ্ৰূষা আদি কচৰ অনুকুল কাম বহুত কৰা হ'ল। এই যুদ্ধত জাপানৰ অশেষ লাভ হয়, সেইবোৰৰ উত্থাপন সম্প্ৰতি অনাৱশ্যক।

সভা হৈ যোৱাৰ তিন দিনৰ পাছত কচ সেনাপতি জেনেৰেল ষ্টেচেলে নোগিৰে সৈতে দেখা-সাক্ষাৎ কৰিবলৈ গৈ পূৰ্ব্বোল্লিখিত চুইজিচত উপস্থিত হয়। নোগিয়ে এই খবৰ পাই তৎক্ষণাৎ কচ সেনাপতিক অভ্যৰ্থনা কৰি পূৰ্ব্বোক্ত সেই কাঠৰ ঘৰটিলৈ লৈ আহিলহি। জেনেৰেল ষ্টেচেলক আগত লৈ বিনয়ী নোগি বীৰ গম্ভীৰ গতিৰে ঘৰ সোমাল। তাৰ পাছত নোগিয়ে সেনাপতিৰ কৰমৰ্দ্দন কৰি চেনেহৰ মাতেৰে ক'লে "আপোনাৰ নিচিনা এখন জগদ্বিখ্যাত মহাবীৰৰ কৰস্পৰ্শ কৰিবলৈ পোৱাটো মোৰ পক্ষে কম গৌৰৱৰ কথা নহয়।" সেনাপতিয়েও উত্তৰত "আপোনাৰ নিচিনা বীৰেৰে সৈতে আজি মোৰ চিনা-পৰিচয় হোৱাত নিজকে কৃতাৰ্থ মানিলোঁ।" বুলি নোগিক সন্বিধান দিলে। ইয়াৰ পাছত জাপানৰ সম্ৰাটে কচ সৈন্যক তৰোৱাল এৰিবলৈ বাধ্য নকৰোৱা বাবে (খ) আৰু নোগিয়ে কচ সম্ৰাটলৈ বিজুলী-ভাৰত

(ক) ইয়াৰ পাছত কচ জাপানৰ ভিতৰত আকৌ যুদ্ধ লাগে, অৱশ্যে আন ঠাইত।

(খ) তৰোৱাল এৰিবলৈ বাধ্য হোৱাতকৈ বীৰৰ আৰু বেচি অপমান নাই। পৰাজিত কচ সৈন্যক জাপান সম্ৰাটৰ মহানুভৱতাৰ বলত অপমানৰ হাত সাৰে।

যি খবৰ পঠাইছিল তাৰ বাবে জেনেৰেলে অজস্ৰ ধন্যবাদ প্ৰকাশ কৰিলে। ৰুচ সম্ৰাটে নিকোলচে উত্তৰত নোগিলৈ লিখিছিল যে—যুদ্ধত কোনো প্ৰকাৰে যোগদান নকৰিবলৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰি নিজ দেশলৈ ঘূৰি আহিবৰ কাৰণে তেওঁ ৰুচ সেন্যাধ্যক্ষবিলাকক আজ্ঞা দিছে, অৱশ্যে কাৰবাৰ ইচ্ছা থাকিলে সেনাবিলাকৰ লগতে বন্দী হৈও থাকিব পাৰে। সেই চিঠিতে পোর্ট আৰ্থৰ যুদ্ধত অতুল পৰাক্ৰমৰ দেখুৱা বাবে নোগিক আৰু তেওঁৰ সেনাবিলাকক সম্ৰাটে ধন্যবাদ দিয়ে।

নোগিৰে সৈতে এইদৰে কথা-বাৰ্ত্তা পাতি থাকোঁতে জেনেৰেলে এবেলি কথা-প্ৰসঙ্গত নোগিৰ ডেকা পুতেক দুটিৰ মৃত্যুৰ কথা উলিয়াইছিল, কিন্তু হিমাচলপ্ৰায় নোগিয়ে ইয়াকেহে মাথোন কলে যে—নানচান্ পৰ্ব্বত আৰু মিটৰ্ হিল আক্ৰমণ কৰোঁতে তেওঁৰ পুতেক দুটিৰ মৃত্যু হয়, এই ঠাই দুডোখৰ অধিকাৰ কৰাত জাপানৰ বিশেষ স্বাৰ্থ আছিল। জাপানৰ হিতৰ কাৰণে পুতেক দুটিয়ে জীৱন উচ্ছৰ্গা কৰাত তেওঁৰ অপাৰ আনন্দ। জাপানৰ উন্নতিতকৈ তেওঁবিলাকৰ জীৱন তেওঁ বেচি মূল্যবান বুলি কেতিয়াও নেভাবে। এইদৰে বহত পৰ কথাবাৰ্ত্তা হোৱাৰ পাছত ৰুচ সেনাপতি নোগিৰ ওচৰত বিদায় লৈ ঘৰমুৱা হ'ল।

ইয়াৰ পাছত ৰুচ বন্দীবোৰ জাপানলৈ পঠাই দিবলৈ আয়োজন কৰা হয়, সেই বিষয়েৰে সৈতে আমাৰ প্ৰবন্ধৰ কোনো সমন্ধ নাই।

ৰুচ সেনাপতিয়ে নোগিক দেখা কৰাৰ আঠ দিনৰ পাছত নোগিয়ে মহা সমাৰোহেৰে পোর্ট আৰ্থৰত প্ৰৱেশ কৰে। সেই দিনা প্ৰকৃতিৰ সুন্দৰ বেশ আৰু দশোদিশ উজ্জ্বল। ধীৰে ধীৰে নোগি ঘোঁৰাৰে নগৰৰ ভিতৰ সোমাল। তেওঁৰ পাছত পদবী অনুসৰি সৈন্যাধ্যক্ষ আৰু সেনাদল শাৰী পাতি যাবলৈ ধৰিলে। নানা ঠাই ফুৰি-চাকি শেহত বন্দৰৰ ওচৰৰ মুকলি পথাৰত সকলো উপস্থিত হ'ল গৈ। নিমিষৰ ভিতৰতে বিজয়দুন্দুভি দিগন্ত ব্যাপি বাজি উঠিল, জাপানৰ বিজয় পতাকা শূন্যত উঠিল। নোগিয়ে এই ঠাইত অলপ পৰ থাকি চহৰৰ ভিতৰ সোমাল আৰু পোর্ট আৰ্থৰত থাকিবলৈ দিহা কৰিবলৈ লাগিল। তাৰ পাছ দিনাখন জাপানৰ সম্ৰাটে জাৰ্ম্মানীৰ সম্ৰাটৰপৰা বিজুলী-ডাকত এটি খবৰ পালে। খবৰটি হৈছে—জাৰ্ম্মানীৰ সম্ৰাটে তেওঁৰ

পূৰ্ব্বপুৰুষ ফ্ৰেডৰিক ডি গ্ৰেটে স্থাপন কৰা সৈন্য বিভাগৰ সৰ্ব্বোচ্চ উপাধিৰে নোগিক ভূষিত কৰিব খুজিছে, তাতৈকে জাপানৰ সম্ৰাটৰ মত লাগে।

এই দৰে পোর্ট আৰ্থৰ নোগিৰ দ্বাৰাই অধিকৃত হ'ল আৰু পোর্ট আৰ্থৰ জাপানীৰ ঠাই হৈ পৰিল।

শ্ৰীকৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ।

৺বিশ্বনাথ বৰুৱা।

কবলৈ শোক লাগে যে সুপণ্ডিত আৰু বাঁহীত সুন্দৰ সুন্দৰ প্ৰবন্ধ লেখোঁতা বিশ্বনাথ বৰুৱা (ভুবনচন্দ্ৰ বৰুৱা, বি, এ,) আৰু এই পৃথিৱীত নাই। যোৱা ৭ নবেম্বৰৰ দিনা দাতিপুৰা হাওড়াত তেওঁৰ মৃত্যু হল। বিশ্বনাথ বৰুৱাৰ নিচিনা অমায়িক আৰু সৰ্ব্বজনপ্ৰিয় লোকৰ লেখ এই পৃথিৱীত সৰহ নহয়। তেওঁৰ মৃত্যুত আসাম আৰু অসমীয়া ভাষাই এজন সুপুত্ৰ আৰু সুলেখক হেৰুৱালে। বাঁহীত আজি দুবছৰ মানৰ আগেয়ে তেওঁৰ কাপৰপৰা যিবোৰ প্ৰবন্ধ ওলাইছিল সেইবোৰ পঢ়োঁতাসকলে বুজিছিল যে তেওঁ সাধাৰণ লেখকৰ শাৰীৰ নহয়, আৰু ভবিষ্যতে তেওঁৰ দ্বাৰাই অসমীয়া সাহিত্য প্ৰভূত উপকৃত হব। কিন্তু সেই আশা কালে চূৰ্ণীকৃত কৰিলে। তেওঁৰ গদ্য পদ্য দুইবিধ লেখাতে এটা বিশেষত্ব আছিল। আমাৰ মনত আছে, তেওঁ পদ্যত অনুবাদ কৰা শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ নিৰঞ্জনাষ্টকৰ প্ৰবন্ধবোৰ বাঁহীত পঢ়ি বঙ্গৰ কবি শ্ৰীযুত সুকুমাৰ আগৰৱালাই এদিন আমাক কৈছিল—"এইবোৰ এনে সুন্দৰ যে মূল কবিতা যেন হে লাগে, অনুবাদ যেন নেলাগে" বিশ্বনাথ Deep scholar আছিল। তেওঁ ইমানবিলাক শ্ৰেষ্ঠ ইংৰাজী গ্ৰন্থ পঢ়িছিল যে আসামত তেনেকৈ পঢ়োঁতা আজিকালি আন কোনো লোক আছে নে আমাৰ সন্দেহ হয়। তেওঁ এনে সুন্দৰকৈ ইংৰাজী ৰচনা লেখিব পাৰিছিল, যে তেওঁৰ ৰচনা দেখি অনেক ইংৰাজেও লাজ পাইছিল। বিশ্বনাথত আমি দেশৰ উপকাৰজনক বহত কাৰ্য্যৰ আশা ৰাখিছিলোঁ। কিন্তু ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা আমাৰ আশা মনতে মাৰ গল। তেওঁ আজি দুবছৰ মানৰপৰা উগ্ৰ ৰকমৰ অম্লপিত্ত (colic) ৰোগত ভুগি বৰ কষ্ট পাইছিল। সেই ৰোগতে তেওঁৰ জীৱনৰ ওৰ পৰে।

ভুবন অশেষ গুণালঙ্কৃত কৃতী পুৰুষ ফটিকচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মধ্যম পুত্ৰ। তেওঁক সদাগৰ আসামৰ-গৌৰৱ শ্ৰীযুক্ত ভোলানাথ বৰুৱাই পুষ্য পুত্ৰৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। এই কাৰ্য্যৰ পিছত তেওঁৰ নাম বিশ্বনাথ হয়। বৰ্ত্তমানাবস্থ অনৰেবল শ্ৰীযুত মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা তেওঁৰ খুৰাক বিশ্বনাথৰ বৃদ্ধা মাক এতিয়াও জীয়াই আছে। তেওঁ। পুত্ৰ শোকত জৰ্জ্জৰিতা। বিশ্বনাথৰ কনিষ্ঠ তিনিজন ভায়েক. এজনা বায়েক আৰু এজনা ভনীয়েক আছে. এই শোক সন্তপ্ত পৰিয়ালৰ সকলোকে আমি আমাৰ আন্তৰিক সমবেদনা জনাইছোঁ। তেওঁলোকে নিশ্চয় জানিব, বিশ্বনাথক হেৰুৱাই তেওঁলোক যেনে শোকাকুল, আমিও তেনে।

সম্পাদক।

কলি-ধৰ্ম্ম।

জগদীশ্বৰে পোন প্ৰথমতে বেদকে সৃজন কৰি সকলো তত্ত্ববোৰ বেদতে ৰাখিছিল, কিন্তু তাক বুজিবৰ কাৰো সমৰ্থ নহল; আন কি ব্ৰহ্মাদি তত্ত্বজ্ঞ দি সকল সেইসকলো বেদৰ অৰ্থত মুগ্ধ হল "মুহ্যন্তি যৎসুৰয়ঃ" এতেকে বেদৰ পৰা কোনো উপকাৰ ঘটাৰ অসম্ভৱ দেখি ঈশ্বৰে জগতৰ শুভ মঙ্গল কামনা কৰি বেদৰ দুৰ্ব্বোধ্য তত্ত্ববোৰ ভাঙ্গি সাধুসকলক ৰক্ষা কৰিবৰ অৰ্থে "ধৰ্ম্ম সংস্থাপনাৰ্থায় সম্ভৱামি যুগে যুগে" নানা ৰূপে অৱতাৰ হৈছিল।

বেদবিচাৰকসকলে বেদৰ তত্ত্ব বুজিব নোৱাৰি ঈশ্বৰক প্ৰাৰ্থনা কৰাত ঈশ্বৰ বেদব্যাস ৰূপে অৱতাৰ হয়। বেদব্যাসেও সহস্ৰ শাখাৰে বেদ বিভক্ত কৰি সৰলৰূপে বেদৰ অৰ্থবোৰ বুজিবৰ অৰ্থে ভাৰতাদি অনেক ইতিহাস শাস্ত্ৰ ৰচনা কৰে, কিন্তু তাৰদ্বাৰাইও বেদৰ সাৰাংশ বাজ নোহোৱাত ব্যাসদেৱ অতি দুখিত আছিল। নাৰদে কলে, "আপুনি বেদৰ অনেক শাখা কৰি ধৰ্ম্মৰ বিষয় বৰ্ণনা কৰিলে হয়, কিন্তু বাসুদেৱৰ বিমল যশৰ মহিমা ভালৰূপে সংকীৰ্ত্তন কৰা নাই।" নাৰদৰ এই উপদেশমতে ব্যাসে শ্ৰীমদ্ভাগৱত ৰচনা কৰে। যি শাস্ত্ৰ— "নিগম কল্পতৰোৰ্গলিতং ফলং শুক মুখাদমৃত দ্ৰৱ সংযুতম্। পিবত ভাগৱতং ৰসমালয়ং মুহু ৰহ ৰসিকা ভুবি ভাবুকাঃ॥"

আন আন শাস্ত্ৰবোৰ ঋষিভাষিত, শ্ৰীমদ্ভাগৱত গীতা আৰু বিষ্ণুসহস্ৰনাম এই তিনিখন ভগৱন্তৰ নিজ মুখৰপৰা নিসৃত, এতেকে এই তিনিখনকে উত্তম শাস্ত্ৰ বুলি সাধুসকলে নিৰ্ণয় কৰি সকলো বেদৰ মূল বীজ হৰিনাম কীৰ্ত্তন, ঈশ্বৰ কৃষ্ণই সকলো দেৱতাৰ উপাস্য দেৱ ইয়াকে স্থিৰ কৰিলে। "একঃ সদেবো ৱহুঃখহন্তা পৰ পদেষাং নততোহ স্থিচাহঃ স্ৰস্তা স পাতা সতুচান্তঃ কৰ্ত্তাবিষ্ণুঃ সৰ্ব্বাধিপ সাৰ ভূতঃ।"

ব্ৰহ্মাকে আদি কৰি সকলো দেৱতাবোৰে লক্ষ্মীয়েও যাক সেৱা কৰে সেই কৃষ্ণ দেৱতকৈ আৰু কোন অপৰ। দেৱতা আছে? "ব্ৰহ্মাদয়ো বপুতিশং ৰুপাদ্ম লোককামস্তপ সমাচৰণ ভগৱৎ প্ৰপন্নাঃ। সা শ্ৰীঃ স্বৱাস মৰবিন্দৱনং বিহায় যৎ পাদ সৌৰভ মলং ভজতেহনুৰক্তা।" এনেজন দেৱৰ দেৱতা ঈশ্বৰক সন্তোষ কৰাৰ উপাই চাৰি যুগত চাৰিটি ক্ৰম।

"কৃতে যদ্ধ্যায়তে বিষ্ণুং ত্ৰেতায়াং যজতে মখৈ।
দ্বাপৰে পৰিচৰ্য্যায়াং কলৌ তদ্ধৰি কীৰ্ত্তনাৎ॥"

সত্য যুগত ধ্যান, ত্ৰেতাত যজ্ঞ, দ্বাপৰত পূজা, কলি যুগত মাত্ৰ হৰি কীৰ্ত্তন। এতেকে এই যুগত হৰি নাম কীৰ্ত্তনৰ বাজে আন পথ ধৰাত কোনো ফল নহয়।

"হৰে কীৰ্ত্তন মুৎসৃজ্য ধৰ্ম্মমন্যচ্চৰেৎ কলৌ।
ন কিঞ্চিৎ ফল মাপ্নোতি শ্ৰম এৱহি কেৱলং॥"

কলি যুগত নাম কীৰ্ত্তনৰ বাজে আন ধৰ্ম্ম আচৰণত কেৱল শ্ৰমৰ বাহিৰে আন একো নহয়।

"ঘোৰে কলি যুগে প্ৰাপ্তে সৰ্ব্ব ধৰ্ম্ম বিবৰ্জ্জিতে।
নাৰায়ণ পৰা মৰ্ত্ত্যা স্তে কৃতাৰ্থোননসংশয়ঃ॥"

ঘোৰ কলি যুগত আন ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম সকলো বৰ্জিত, কেৱল নাম কীৰ্ত্তনৰ দ্বাৰাই [illegible] গতি পাব পাৰে।

"জগতঃ সৰ্ব্ব বেদাংশ্চ সৰ্ব্ব মন্ত্ৰাংশ্চ পাৰ্ব্বতী
তস্মাৎ কোটি গুণং পুণ্যং ৰামনাম্নৈব লভ্যতে।"

নাৰদ সনত কুমাৰ সনক শুক মুনি আদি কৰি সকলোৱে সকলো বেদৰ সাৰ [illegible] নাম কলি ধৰ্ম্ম সাৰ কৰিছিল।

"কৃষ্ণবৰ্ণং ত্বিষাকৃষ্ণং সাঙ্গোপাঙ্গাস্ত্ৰ পাৰ্ষদং।
যজ্ঞৈ সংকীৰ্ত্তন প্ৰায়ৈ যজন্তিহি সুমেধসঃ॥"

কলি কালত ঈশ্বৰৰ উপাসনা নাম কীৰ্ত্তন ৰূপ যজ্ঞৰ দ্বাৰাই নহলে আনৰূপে উপাসনা হব নোৱাৰে। "চতুৰ্ণাং বেদানাং হৃদয় মিদমাকৃষ্য বিধিনা চতুৰ্ভিৰ্বেদৈঃ স্ফুটম স্থাটি নাৰায়ণ পদং। তদেতৎ গায়ন্তো বয়মিহ চিৰাশ্ৰান মধুনা পুনীমো জানীমো নহৰি পৰি তোষায় কিমপি।"

ব্ৰহ্মাই চাৰি বেদৰ সাৰ চাৰিটি আখৰ উদ্ধাৰ কৰি আনি নাৰায়ণ নাম ব্যক্ত কৰিলে, সেই নাৰায়ণ নামকে স্মৰণ কৰি দেহ মন শুদ্ধ কৰিব পৰা আৰু ঈশ্বৰক সন্তোষ দিব পৰা কাম ইয়াতকৈ নাই।

"অত্যদ্ভুত মিদং জ্ঞানং হৰে ৰ্নাম্নাম্ কীৰ্ত্তনং।
অজামিলোপি সঙ্কেতং যংকৃত্বা হৰিতা গতঃ॥"

অজামিল ব্ৰাহ্মণ মহাপাপৰ শেষ পাতকী আছিল, তেনে পাপী অজামিলে অন্তকালত সৰু পুতেকক নাৰায়ণ আহা বুলি মাতোতেই বৈকুণ্ঠগামী হল; এক নামৰ মাহাত্ম্যতে ঘোৰ পাপৰপৰা গতি পালে। এতেকে বেদোক্ত মতে সকলোকে পৰিত্যাগ কৰি এক মাত্ৰ নাম উচ্চাৰণৰ দ্বাৰাই বেদৰ সকলো ধৰ্ম্ম সিদ্ধাৰ পাৰে। এতেকে বেদত কোনো প্ৰয়োজন নহব। আৰু ব্ৰহ্মাৰে চাৰিখন বেদৰ সাৰ চাৰিটি আখৰ আনি নাৰায়ণ নাম ব্যক্ত কৰিলে আৰু বেদৰ সাৰ বীজ মন্ত্ৰ যদি অকল নামতে স্থাপন কৰিলে "শ্ৰীৰাম নামখিল মন্ত্ৰ বীজং" বেদ আশ্ৰয়ীসকলে নামামৃত পান কৰিলেহে সোৱাদ পাব। আৰু ব্ৰাহ্মণসকলে আনি বেদৰ গৰাকী বুলি থাকোতেই কলৰ মধুনাত পৰ দিয়াৰ দৰে হল। শূদ্ৰিৰে বেদ ছুব নেপায়, শুনিব পঢ়িব নেপাই, এনে নিষেধ থকা সত্বেও ব্ৰাহ্মণৰ মুখে ওলায়। তেনে বেদৰ সাৰ বীজ মন্ত্ৰ ৰামনামৰ অন্তত বেদৰ বাণী শূদ্ৰিৰে টেকাতোকে পিৰই লাগিছে। তেওঁলোকে তাক নিষেধ কৰি ৰাখিব পৰা নাই। কেৱল আঙুৰ বাখি টোপোলা ডাঙৰকৈ বান্ধি থলে কি হব? [illegible] কোনো [illegible] সামান্য উদাহৰণতে, মহাপাতকীক যদি প্ৰায়শ্চিত্ত কৰাবলৈ ব্ৰাহ্মণৰ মাতি অনা হয়, কিম্বা নিজেই লঘু পাপ, অৰ্থাৎ বিধুতীয়ে ভাত খাই, প্ৰায়শ্চিত্ত কৰি শুচি হব খোজে তাতে ব্ৰাহ্মণৰ বেদ মন্ত্ৰ মতে পাপীক শুচিব পৰা [illegible] মাত্ৰত ঈশ্বৰৰ নাম বেন হে শুনা হয় যেনে "পাপোহহং পাপকৰ্ম্মাহং পাপাত্মা

পাপ সম্ভৱ. ত্ৰাহি মাং পুণ্ডৰীকাক্ষং সৰ্ব্ব পাপ হৰো ভবেৎ॥" এতেকে ঈশ্বৰৰ পুণ্ডৰীকাক্ষ নামেৰেহে পাপীৰ পাপ নাশ কৰি সৰু বৰ সকলোকে পাপৰপৰা শুচি কৰে। কোনো দ্ৰব্যবোৰ শুচি কৰাৰ থলত শুনা যায় "অপবিত্ৰ পবিত্ৰো বা সৰ্ব্ব স্থানং গতোপিবা যঃ স্মৰেৎ পুণ্ডৰীকাক্ষং সৰ্ব্ব বাহ্যান্তৰে শুচি।" ইয়াতো অশুচি দ্ৰব্যক ঈশ্বৰৰ নামেৰে হে শুচি কৰিলে যেন বোধ হল।

একোজন সিদ্ধ পুৰুষে সাধু সঙ্গ কৰি হাজাৰ নামৰ ওপৰত যি নাম বস্তা সেই নাম জপ কৰোতাজনৰ প্ৰতি তেনে ব্ৰাহ্মণৰ বেদ মন্ত্ৰৰ তুলসী পানীৰ চাটি নেমাৰিলেও পাপৰপৰা মুক্ত হব পায়। এই নামে নাম নহয় আৰু নাম আছে। "সহস্ৰ নামেও থাটে যাৰ কাছে॥" সেইয়েই ওপৰ নাম। "এক নামে যত পাপ সংহৰিতে পাৰে। ততেকে পাতকী পাপ কৰিবে নাপাৰে॥" এতেকে তুলসী পানীৰ চাটি ব্ৰাহ্মণৰ দ্বাৰাই নমৰাই একনাম লওঁতাজন এনেই শুদ্ধ হব পাৰে। এতেকে শ্ৰেষ্ঠ বৰ্ণ সকলে তেনে ঈশ্বৰ কৃষ্ণক এৰি বা তেনে পৰম মঙ্গল নাম কীৰ্ত্তন এৰি আন দেৱী দেৱক উপাসনা কৰা গঙ্গাৰ দাতিত থাকিও গঙ্গাজল নেখাই কূপৰ পানী বিচাৰি খোৱাই সমান বোধ হয়।

শ্ৰীতীৰ্থনাথ গোস্বামী।

দুৰ্ভিক্ষ।

আজিকালি ভাৰতৰ চাৰিওফালে দুৰ্ভিক্ষই বাঘৰে গ্ৰাস কৰাদি সকলো মানুহক নষ্ট কৰি গ্ৰাস কৰিছে। ইয়াৰ বিষয়ে বহুত মহৎ লোকে বহুত গবেষণা কৰি তাৰ প্ৰতিকাৰ চিন্তিছে, কিন্তু কিমান দূৰ তাৰ ফল ফলিব এতিয়াও কোনেও ধৰিব পৰা নাই। এই কৃষিৰ উপযোগী দেশত কৃষি ভালকৈ নোহোৱা নকৰাত পৰিছেহি। তাৰ মূল হেতু গৰু মহৰ দুৰ্ভিক্ষ, অৰ্থাৎ আজিকালি গৰুমহ আমাৰ দেশত নোহোৱাৰ বাবে খেতি নচলাত পৰি হাহাকাৰ লাগিছে।

"যাৰ নাই গৰু, সি সবাতকৈ সৰু।" "গৰুৱে আৰ্জ্জে ধন কিন্তু খায় বন"। এইবোৰ কথা পাশ্চাত্য দেশত নাখাটে; সেইবোৰ উন্নত দেশত ঘোঁৰা, গাধা আদি জন্তুবোৰে গৰু মহৰ কাৰ্য্য কৰে। তদুপৰি কল, কাৰখানা, বিজুলী যন্ত্ৰাদিৰ দ্বাৰা খেতিবাতিৰ কাম সমাধা হয়। কেৱল গাখীৰ আৰু মঙহৰ বাবেহে গৰু

ভাত পোহা হয়; আজিকালি সেই ফেৰাও আহিব হৈছে, অৰ্থাৎ বিজ্ঞানৰ বলত গাখীৰ মডহৰ সলনি আৰু তাৰ চেৰ পেলোৱা বহুত বস্তু ওলাইছে আৰু ওলাব। আৰু যদি কোনোৱে গৰু পোহে, সি কেৱল খৰ শুদনি কৰা পুতলা বা নকুচাৰ নিচিনাহে হব। পাশ্চাত্য দেশত যিমানেই গৰু অদৰ্কাৰী হওক তিমানেই আমাৰ দেশত গৰু দৰ্কাৰী হব আৰু হৈছে। আমাৰ দেশত এতিয়াও তিমান ধনী, মানী, জ্ঞানী মানুহ হ'ব পৰা নাই, বিজ্ঞানৰ বলেৰে বলী হ'ব পৰা নাই, মুকলীমূৰেৰে হাত চলাব পৰা নাই। আমাৰ নাই, একো নাই, কেৱল অস্থি মাত্ৰ সাৰ! সকলো লাহে লাহে লোপ পাইছে।

আমাৰ দেশ নিচেই দুখীয়া; কিন্তু নিঃকিন বুলিবও নোৱাৰি, বহুত চহকী, সম্পত্তিশালী মানুহ আছে। গোঁসাই, মহন্ত আদি দেশৰ গুৰি ধৰিব পৰা বহুৎ উদাৰ লোক এতিয়াও আছে। তেঁওলোকে নিজৰ দেশৰ হিত চিন্তি পৰকো বাট দেখুৱাই উন্নতি-পথৰ জখলা কাটি উলিয়াব পাৰে। তেওঁলোকৰ কিন্তু এতিয়াও সাৰ নাই, গাৰ নিহালি তেওঁলোকে গুচাব পৰা নাই। আমি কওঁ আৰু সময় নাই, এতিয়াই ওলাওক, নতুবা এই দেশ এখন দেশৰ লগত গণ্য নহব, আৰু তেতিয়া আমাৰ "আমিত্ব" লোপ পাব।

আমাৰ দেশ কৃষিৰ উপযোগী, আৰু অন্নজীবি। আমাৰ অন্ন এমুঠি নহলে থয়ে-কতে মৰণ। সেই কৃষিৰ মূল উপায় হৈছে গৰু। গৰুৱে হাল বায়, গাড়ী টানে, গাখীৰ দিয়ে, কল কাৰখানাৰ কাম কৰে, অইন কি তাৰ গোবৰ, মুত, হাড়, ছাল, শিং, খুৰা আদি প্ৰত্যেক ভাগেই আমাৰ কামত লাগতীয়াল; অৰ্থাৎ গৰুৱে আমাক জীৱন দিয়ে। আমি এনে উপকাৰ পাইও গৰুজাতিটোৰ সমূলি আওকাণ কৰোঁ, ই বৰ ধিক্কাৰৰ কথা। আমাৰ নিজৰ অসাৱধানতাত গৰু টিলোটিলো বিজতৰীয়া আৰু অকামিলা হৈ আহিছে, তাৰ গাড়ীত যে লগাব নোৱাৰি হালৰ বাবেও সি নিস্কৰ্ম্মা হৈছে। ভাটীৰ ফালৰ গৰু থাক, কেৰু, মথি আদি বহুত থৈ ৰূপ দি নানিলে হালবুৰি খাব লাগিব। সেই গৰুও ইয়াত বেছি দিন নিটিকে, কাৰণ আমাৰ মানুহে গৰু চম্ভালিব নাজানে। এতিয়া সাধাৰণ এটা গৰুৰ বেচ ২৫ ৲ টাকাৰ পৰা ৪০ ৲ টকা; আৰু ভাটীৰ গৰু ১০০ ৲ টকাৰপৰা ২০০ ৲ টকা। প্ৰায় ২৫ বছৰৰ আগয়ে গোটে ১২ টকাৰ পৰা ২০ টকা, আৰু ভাটীৰ গৰু ৪০ ৲ টকাৰ পৰা ৮০ টকা। প্ৰায় ২০ বছৰৰ আগয়ে গৰু বেচা কিনা প্ৰথা প্ৰচলিত

নাছিল; কাৰণ মানুহৰ সকলো বস্তুৰেই উৎভেদনী আছিল, আৰু ভাটীৰ গৰু আমদানী হোৱা নাছিল।

এতিয়া সেই বাবে গৰুক আমি পাৰ্য্যমানে ভালকৈ চম্ভালিব লাগে। এতিয়াও সময় আছে। এতিয়াও আমি সকলোৱে মুঠ বান্ধি "সঞ্জীৱনী" মন্ত্ৰ পাঠিত লৈ সাজু হৈ ওলালে, "মাতৃভূমী স্বৰ্গাদপি গৰিয়সী" বুলি দেশৰ কীৰ্ত্তি ধ্বজ তুলিলে, সংসাৰত "মানুহ" বুলি চিনাকি দিও বুলিলে, নিজৰ কৰ্ত্তব্য বুজি বিলে, এতিয়াও সময় আছে, একতা সহিষ্ণুতা আৰু পৰিশ্ৰম আৰু তাৰ লগতে ঈশ্বৰৰ ওপৰত ভক্তি আৰু বিশ্বাস থৈ বহুত মহৎ লোকে দেশত ডাঙৰ কাম কৰি নিজৰ নাম চিৰস্মৰণীয় কৰি গৈছে আৰু আমিও পাৰিম বুলি আশা কৰিব লাগে।

এতেকে এই গৰু জাতিক তুলিবলৈ গাঁৱৰ গাওঁবুঢ়া, বৰুৱা, ফুকন, মেধি, আদি সকলোৱে গোটপিট খাই দিহা কৰা উচিত। কেইটিমান উপায় তলত দিয়া গল (১) গো-স্বাস্থ্যৰক্ষা (২) গোহালি ভালকৈ সজা (৩) নিৰ্দ্দয়তা-চৰণ নকৰা (৪) ঘাঁহ সাঁচি থোৱা (৫) ভতৰা থোৱা (৬) গোচিকিৎসক সকলৰ সহায় লোৱা (৭) গো প্ৰদৰ্শনী সভা পতা।

এই কেইটি বিষয়ত কাণসাৰ দিলেও আমাৰ সুখ সম্পদ ঐশ্বৰ্য্য অলপতে হব বুলি ভালকৈ কব পাৰি।

শ্ৰীকনকচন্দ্ৰ শৰ্ম্মা।

গুটিদিয়েক চিন্তাৰ ঢৌ।

(১৮)

বাঘ ভালুক সাপ প্ৰভৃতি হিংস্ৰক প্ৰাণীবিলাকক যে বধ কৰা পাপ এনে কথা কেতিয়াও হব নোৱাৰে। চোৰ ডকাইত প্ৰভৃতি হিংস্ৰক মানুহক আৰু এখন দেশে লোভত সিখন দেশত প্ৰভুত্ব থাপনা কৰি তাৰ তলতীয়া কৰিবলৈ অহাক বাধা দি যুদ্ধ কৰাক পাপ নোবোলে, বৰঞ্চ তাক নকৰি সেই কেৱল অহিংসা পৰমোধৰ্ম্মক মানি কাপুৰুষতা দেখোৱাকহে মহা পাপ বোলে। সেই সেই দেশতেই পালক (Protective) ক্ষত্ৰিয় শক্তিক প্ৰবল ভাবেৰে কেউ ফালৰে সীমাৰ জোখ মতে যুগুত কৰি নাৰাখিলে কেতিয়াও মানৱ ধৰ্ম্মই কাম

কৰিব নোৱাৰে। ভয়াতুৰ কাপুৰুষ মানুহৰ বা জাতিৰ কোনো ধৰ্ম্মই নাই। ভয়াতুৰ কাপুৰুষৰ হৃদয়ত কেতিয়াও দয়া ক্ষমা প্ৰেম ভক্তি এই চাৰিবিধ বসে কাম কৰিব নোৱাৰে, কৰিলেও তাৰ একো মূল্য নাই। সংসাৰক মানুহে সুখ দিবলৈ আহিছে আৰু তাত মানুহৰ ভাও দি জ্ঞান প্ৰচাৰ কৰিবলৈ আহিছে যেনে স্থলত ক্ষত্ৰিয় শক্তিৰে নিজক সুগুত নাৰাখিলে মানুহে কেনেকৈ তেনে কাম কৰিব পাৰে? যেই সেই দেশতেই এই কাৰণে সংসাৰক অসাৰ ভাবি পৰমাৰ্থ তত্ত্ব বিচাৰি ফুৰা লাখে লাখে এলেহুৱা ভিক্ষাৰী সন্ন্যাসীতকৈ লাখে লাখে কৰ্ম্মবীৰ ৰণবীৰ উৎপত্তি হলেই সেই দেশৰ কল্যান সাধন কৰা হয় আৰু মানৱ জাতিত ঈশ্বৰৰ অভিপ্ৰায় পূৰ্ণ হয়। কৰ্ম্মবীৰেই ৰণবীৰ। আৰু যিসকল কৰ্ম্মবীৰ সেইসকলেই হে প্ৰকৃতমতে যেই সেই জাতিৰ ভিতৰত বামুণ। শম দম আদি ন-টি গুণ বীৰৰ গাত হে থাকিব পাৰে, যাৰ বীৰত্ব আছে সেইয়েই হে বামুণ। ক্ষত্ৰিয় শক্তিটিক ভালদৰে বিচাৰ কৰি দেখিলে তাকেই হে ব্ৰাহ্মণ শক্তি বোলে। গীতাত যে কৈছে ব্ৰাহ্মণ ক্ষত্ৰিয় বৈশ্য শূদ্ৰ এই "চাতুৰ্ব্বৰ্ণং ময়া সৃষ্টম্ গুণ কৰ্ম্ম বিভাগশঃ" কৰ্ম্ম আৰু গুণক ভাগ কৰি এই চাৰিবিধ বৰ্ণ ভগৱানে সৃষ্টি কৰিছে। এই চাৰিবিধ বৰ্ণৰ গুণ আৰু কৰ্ম্ম কি কি তাক ভালদৰে বিচাৰ কৰি দেখা যাওক। বামুণৰ থাই কাম শিক্ষা দিয়া, ক্ষত্ৰিয়ৰ যুদ্ধ কৰা, বৈশ্যৰ উপাৰ্জ্জন কৰা, শূদ্ৰৰ চাকৰ কাম বা কুলি কাম কৰা। এতিয়া বিচাৰ কৰি দেখিলে ইয়াকেই হে পোৱা যায়, যি শিক্ষক হয় তেওঁ পোনতে কেউপ্ৰকাৰে নিজে শিকি বুজি পৈণত নহলে আনক কেনেকৈ শিকাব পাৰে? তেনেহলে ইয়াকেই হে বুজা যায়, বামুণৰ গাত চাৰিও জাতিৰ গুণ থাকিব লাগে। কোনো জাতিৰ ভিতৰতেই এই চাৰি জাতিতকৈ বেছি জাতি নাই আৰু থাকিবও নোৱাৰে; এই হেতুকে হিন্দুশাস্ত্ৰই কৈছে যে "শূদ্ৰস্য নাস্তি পঞ্চমঃ" অৰ্থাৎ শূদ্ৰতকৈ আৰু পাছ জাতি এটি নাই। গুণ আৰু কৰ্ম্মক লৈ যে জাতি বিভাগৰ সৃষ্টি ইয়াত অকণো ভুল নাই; এনেকুৱা জাতি বিভাগ কি ইংৰাজ, কি ফৰাচি, কি জৰ্ম্মান, কি কি জাপানী ইত্যাদি সকলো সভ্য জাতিৰ ভিতৰতেই আছে; কিয়নো এই চাৰিবিধ কৰ্ম্ম-বিভাগ নাথাকিলে কেতিয়াও এটি জাতীয় শৰীৰ হে উঠিব নোৱাৰে। বামুণ হৈছে জাতীয় শৰীৰৰ মুৰ, ক্ষত্ৰিয় হাত বা বাহু বৈশ্য

পেট, শূদ্ৰ ভৰি। মুৰ হাত পেট ভৰি এই কেউটি ইটি সিটিৰ গাৰথি। মুৰ হৈছে প্ৰধান, মুৰে চিন্তা নকৰিলে হাত পেট ভৰি একেবাৰে কাম কৰিব নোৱাৰে। হাত পেট ভৰি যদি অকামিলা হয় তেনেহলে অকল মুৰেও কাম কৰিব নোৱাৰে, এতেকে ভাবি দেখা এই জাতীয় শৰীৰৰ অঙ্গ কেইটিৰ ভিতৰৰ কোনোটিও সৰু বৰ নহয়। মুৰৰ কাম হৈছে হাত পেট ভৰিক কেনেকৈ বলৱান ৰাখিব পাৰি আৰু কেনেকৈ কামিলা কৰিব পাৰি তাকেই চিন্তা কৰা। এই নিমিত্তে বামুণৰ গাত সকলো গুণ থাকিব লাগে। বামুণে কাকো অৱহেলা (ঘিণ) কৰিব নোৱাৰে। বামুণে ক্ষত্ৰিয়ক চলাব লাগে গতিকে বামুণৰ গাত থাইকৈ ক্ষত্ৰিয়ৰ গুণ বা শক্তি থাকিব লাগে। সেইদৰে বৈশ্য আৰু শূদ্ৰৰ কাৰ্য্যৰ ক্ষমতা বামুণৰ গাত অৱশ্য অৱশ্য থাকিব লাগে। হায়! ভাৰতৰ বৰ্ত্তমান আৰ্য্য জাতিৰ বংশধৰ বুলি গণ কৰা বড়ালবিলাকৰ কি দুৰ্দ্দশা। ভাৰতৰ সেই বামুণ কতা? যি বামুণে ক্ষত্ৰিয়বিলাকক যুদ্ধ-বিদ্যা শিকাইছিল, যি বামুণে ব্ৰহ্ম-অস্ত্ৰ উদ্ভাৱন কৰিছিল, যি বামুণে বগুৱা সেনাবিলাকক কোন সময়ত কেনে ব্যূহ ৰচনা কৰি সৈন্য চলাব লাগে তাক ক্ষত্ৰিয়বিলাকক শিকাইছিল, যি বামুণে বিমান-ৰথ তৈয়াৰ কৰি আকাশেদি কেনেকৈ অহা-যোৱা কৰিব লাগে তাক আনক শিক্ষা দি চলাইছিল, যি বামুণে হিমালয় আদি পৰ্ব্বতীয়া ঠাইবিলাকৰ সোণ ৰূপৰ খানি বিচাৰি দেশৰ ধন আনিবলৈ ক্ষত্ৰিয় ৰজাবিলাকক পৰামৰ্শ দি ধন অনাইছিল, যি বামুণে সমাধি আদি বৈশ্যবিলাকক অৰ্থশাস্ত্ৰ আৰু তাৰ ব্যৱহাৰশাস্ত্ৰ শিকাছিল, যি বামুণে ৰাজনীতি সমাজনীতি শিক্ষা দি ভাৰতীয় জাতিক পৈণত কৰি তুলিছিল, যি বামুণে বেদান্ত আদি ষড়দৰ্শন বাহিৰ কৰিছিল, যি বামুণে উপনিষদ আদি আধ্যাত্মিক তত্ত্বৰ উচ্চ জ্ঞানৰ পুথি লিখিছিল আৰু যি বামুণ জ্ঞানত মহাজ্ঞানী যোগত মহাযোগী সংসাৰত মহাসংসাৰী নিষ্কাম ভাৱেৰে আছিল, হায় কলিকাল, আজি ভাৰতৰ সেই বামুণ শ্ৰেণীক বড়াল কৰি একেবাৰে অস্তিত্ব নোহোৱা কৰিলা! আগৰণদৰ ভালদৰে বিচাৰ কৰি দেখিলে অনেক অজেয় বগুৱা বীৰকো বামুণৰ ভিতৰতহে পোৱা যায়। ভাৰত বৰ্ষত সত্য ত্ৰেতা দ্বাপৰ যুগত অনেক বীৰ বামুণকেইহে দেখা যায়, তেওঁবিলাক দেশত যেনে মহাযোগী ৰণতো তেনে মহাৰথী আছিল আৰু যতবিলাক

যুদ্ধৰ [illegible] অস্ত্ৰ বাহিৰ কৰিছিল তাকো বানুনেইহে কৰিছিল। উৰ্দ্ধ কৰিয়ে আগ্নেয়াস্ত্ৰ উদ্ভাৱন কৰিছিল যে তাৰো প্ৰমাণ পোৱা যায়। আৰ্য্য সভ্যতা ভাৰতত যেতিয়া ওখত উঠিল তেতিয়া আজিকালিৰ বৈজ্ঞানিক অস্ত্ৰ যুদ্ধৰ নিমিত্তে যে বাহিৰ নহৈছিলে তাকো বা মুই কৰিবৰ কি প্ৰমাণ পোৱা যায়। সকলো বিলাকেই কি কবিৰ কল্পনা? বেলুন যদি নাছিল তেনেহলে ব্যোম-যান, বিমান এনে শব্দ অমৰকোষত কৰপৰা ওলাল? কবিৰ কল্পনা বুলিবলৈ এবাৰ যদি তাকো ভাল দৰে গমি দেখা যায় তেনেহলে কবিয়েও কোনো এটি বিষয় দেখিলেহে তাক অতিৰঞ্জিত কৰি কল্পনাৰ চিত্ৰ আঁকিব পাৰে, নোহোৱা নোপজা এটিক কেনেকৈ তেনেকুৱা কৰে? পুষ্পক-ৰথ কি আছিলে।

মনৰ খুত।

সিদিনা চতুৰ্থ বছৰ দ্বাদশ সংখ্যা বাঁহীৰ মুকলি চৰাত যি কেইআষাৰ কথা পঢ়িবলৈ পালোঁ তাত আমাৰ কব লগা একো নাই। কিন্তু এটি কথাত আমি মনৰ খুতুৰি মাৰিব নোৱাৰি শুধিবলৈ বাধ্য হলোঁ। যদিও চাৰত এখুলা বাবত এখুলাৰ দৰে এনে বাতৰি-কাকতে অনেক আপত্তি দেখুৱালে, তাতো আমাৰ আপত্তি নোলায়। আমাৰ আপত্তিয়ে সমস্ত সামাজিক [illegible] কৰিবলৈ নহয়, [illegible] নিৰ্মলাৰ দৰে কেনে [illegible] ভাব পৰিচয় লবলৈ ইচ্ছা কৰে।

দ্বাদশ সংখ্যা বাঁহীৰ ৬২৭ পৃঃ তলৰ তিনি শাৰীত লিখিছে যে "হিন্দুৰ আনন্দৰ সাম্প্ৰদায়িক ধৰ্ম্মক এক ঈশ্বৰত এক শৰণ আৰু মূৰ্ত্তিপূজা বিৰহিত শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্মৰ প্ৰতি মছলমানসকলে সম্মান প্ৰদৰ্শন কৰি হিন্দুৰে [illegible] মিলিবৰ সুগম অনেক"। ইয়াত আমাৰ কব লগা এয়ে যে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম মূৰ্ত্তি পূজা বিৰহিত কেনেকৈ হল? আমিও দেখোন শঙ্কৰদেৱৰ স্থাপিত সত্ৰ, থান, নাম-ঘৰ আদি সকলোতে মূৰ্ত্তি পূজা কৰে। প্ৰায় সত্ৰতে গোসাঁই পূজা এজন পূজাৰি আছে. এই, পূজাৰিৰ কাম কি? গোসাঁই পূজা কথাষাৰৰ অৰ্থ কি? আমাৰ বোধে ইয়াকে ধৰে যে ঈশ্বৰক যি যেনে প্ৰকাৰে ভাল পায় সেই তেনে প্ৰকাৰে তেওঁৰ মূৰ্ত্তি পূজা কৰিব পাৰে; এই বুলি শঙ্কৰদেৱে

ঈশ্বৰৰ মূৰ্ত্তি পূজা কৰিবলৈ নিয়ম ৰাখি গৈছে যেন লাগে। নহলে আজি শঙ্কৰদেৱৰ স্থাপিত সত্ৰত বংশীগোপাল শালগ্ৰাম আদি মূৰ্ত্তি দেখা নেপালোঁহেঁতেন। আমিও এই দিনিতে কব খোজোঁ যে মূৰ্ত্তি-পূজা-বিৰহিত কোনো ধৰ্ম্মৰ পথ নাই। সকলো ধৰ্ম্মতে মূৰ্ত্তি পূজা কৰে। প্ৰভেদ এয়ে যে কোনো সাকাৰ উপাসক, কোনো নিৰাকাৰ উপাসক। আকৌ কওঁ যে নিৰাকাৰ উপাসকো সাকাৰ উপাসক, কিয়নো যি নিৰাকাৰ, অসীম, অদৃশ্য, নিৰ্গুণ, অনন্ত, সৰ্ব্বব্যাপী সেই বস্তুৰ নাম দি তেওঁৰ উপাসনা কৰিলে সি মানৱ কল্পনাত সাকাৰ, সীমাবদ্ধ, দৃশ্য, সগুণ, স্থিত, নহয় নে? তেনেহলে God, আল্লা, ঈশ্বৰ, এই নামবোৰ সাকাৰময় নহয় নে? এই ধৰণৰ আৰাধনা নো মূৰ্ত্তি পূজা বিৰহিত কেনেকৈ হল? অৱশ্যে এইটি হয় (অন্য দেৱী দেৱ, নকৰিবা সেৱ, প্ৰসাদো নখাইবা তাৰ) অন্য দেৱ দেৱীৰ মূৰ্ত্তি পূজা বিৰহিত। সাকাৰ উপাসক, নিৰাকাৰ উপাসক ইয়াৰ মাজত ডাঙৰ সৰু বা ভাল বেয়া বাছিবৰ আমাৰ হাত নাই। কাৰণ দুজনক দুফালে ৰাখি যদি সোধোঁ তোমালোকে কাৰ পূজা কৰিছা বুলি, আৰু যদি তাৰে এজনে ভক্তিসহ 'ঈশ্বৰৰ কল্পিত মূৰ্ত্তি" দেখুৱায় আৰু এজনে যদি 'ঈশ্বৰ এই নামটি' মুখেৰে কয় তেনেহলে তাত আমি দুয়োৰো সমান ভক্তিৰ পৰিচয় পাম, এনে স্থলত ডাঙৰ সৰু বাছোঁ কেনেকৈ? সেই কাৰণেই বঙ্কিম বাবুৱে গীতা ব্যাখ্যাৰ এঠাইত এই দৰে প্ৰকাশ কৰিছে যে "ঈশ্বর সর্ব্বজ্ঞ, সকলের অন্তর্য্যামী। সকলের অন্তরের ভিতর তিনি প্রবেশ করিতে পারেন, সকল প্রকার উপাসনা গ্রহণ করিতে পারেন। কি নিরাকারের উপাসক কি সাকারের উপাসক, কেহই তাঁহার স্বরূপ অনুভূত করিতে পারেন না। তিনি অচিন্তনীয়। অতএব তাঁহার চক্ষে সাকার উপাসকের উপাসনা ও নিরাকার উপাসকের উপাসনা তুল্য; কেহই তাঁহাকে জানেনা। যদি ইহা সত্য হয়, যদি ভক্তিই উপাসনার সার হয়, এবং ভক্তিশূন্য উপাসনা যদি তাঁহার অগ্রাহ্যই হয়, তবে ভক্তিযুক্ত হইলে সাকারোপাসকের উপাসনা তাঁহার নিকট গ্রাহ্য; ভক্তিশূন্য হইলে নিরাকারোপাসকের উপাসনা তাঁহার নিকট পৌঁছিবে না।" ইয়াত আমি দেখা পালোঁ সাকাৰ আৰু নিৰাকাৰ উপাসক মানে নাই. ভক্তি থাকিলে দুয়ো পথ মুকলি আৰু ভক্তি নহলে দুয়ো [illegible]।

আমি সাকাৰ হৈ নিৰাকাৰ উপাসনা কৰিব নোৱাৰোঁ ; কিন্তু এই কথাও সিমান ঠিক নহয়। কাৰণ কোনো এনেকুৱাও থাকিব পাৰে যে গভীৰ চিন্তা শক্তিৰ দ্বাৰাই অনন্তৰ ধ্যান বা চিন্তা কৰিবলৈ সক্ষম ; এনেকে তেওঁ সেই পথ অবলম্বন কৰক। কিন্তু ইয়াক কৰা কঠিন কিয়নো আমি সাকাৰ। সাকাৰ উপাসক আৰু নিৰাকাৰ উপাসকৰ মাজত কোনো বিৰোধ ভাব দেখা নেযায়। কাজেই মুছলমান, খৃষ্ট, বৌদ্ধ আদি ধৰ্ম্মৰ লগত শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম তুলনা কৰা একো বেয়া হোৱা নাই।

আকৌ সিদিনা বাতৰি-কাকতৰ চিঠি এখনিত দেখা পালোঁ তাত লেখিছে যে বাঁহী সম্পাদকে মছলমান, খৃষ্টান, মহাপুৰুষীয়া গোটাই এটা ধৰ্ম্মপ্ৰাণ অসমীয়া জাতি গঠন কৰিবলৈ নগৈ একে এচৰৰ শাক্ত, শৈব, বৈষ্ণৱ বা মহাপুৰুষীয়া গোটাই এটি জাতি গঠন কৰিবলৈ দিহা নকৰিলে কিয় ?

আমি ইয়াত কব খোজোঁ যে শাক্ত, শৈব, মহাপুৰুষীয়া তিনিওটা একে বা একেটা, কাৰণ অলপ বেলেগ থাকিলেও তিনিওৱে হিন্দু বুলি পৰিচয় দিয়ে। সেই হে বোধকৰোঁ বাঁহী সম্পাদকে তিনিউকো একেটা বুলি ধৰি তাৰ লগতে বাকী দুটাক টানি মিলাব খুজিছিল। কাৰণ আমাৰ দেশত সেই দুটা জাতিৰো অনেক দেশীয় ভাই আছে। চিঠি লেখকৰ মতেৰে চাবলৈ গলে দেখা যায় যে মছলমান খৃষ্টান তেওঁলোকৰ জাতীয় ভাই নহয় ; হোৱা হলে, শাক্ত, শৈব, বৈষ্ণৱ বা মহাপুৰুষীয়া মিলি এটি অসমীয়া জাতি গঠন হব পাৰে বুলি নকলেহেঁতেন। আকৌ যদি এটা ভাবেৰে ভাবোঁ যে মছলমান হিন্দু বেলেগে থাকিলেও একে জাতি ভাই হব পাৰে। কিন্তু আকৌ খোজোঁ যে যদি দুয়ো ভাই কৰাই, তেনেহলে বেলেগ কিয় ? নিশ্চয় কোনোবাটোৱে কোনোবাটিক বেয়া পায়, এই ঘৃণা গুচাবৰ বাবহে বাঁহী সম্পাদকৰ যত্ন দেখ পাওঁ।

ইয়াতে কওঁ যে আন কালে মছলমানে হিন্দু-মছলমানক যেনেকৈ সমাজভুক্ত কৰিব পাৰে, হিন্দুৱে সেইদৰে মছলমানক হিন্দুসমাজভুক্ত কৰিব নোৱাৰে আৰু প্ৰথাও নাই যেন পাওঁ। সেই হে বোধকৰোঁ হিন্দু সমাজো বৰ্ত্তমান কিছুদিনৰ পাছত শীণায়। ইয়াকে ভাবিয়ে চিঠি লেখকে মছলমান, খৃষ্টানক মিলাব খোজাত আপত্তি কৰাইছে হবলা। যদি সেয়ে হয় তেনেহলে আমি এই

পতিতক উদ্ধাৰতা দেখুৱাবলৈ গৈ কুটিলতা কিয় আনে ? সমাজ মুকলি কৰিবলৈ গৈ কুট বান্ধনি কিয় দিয়ে ? হিন্দু সমাজত মছলমান হিন্দু হৈ সোমালে তাত কি দায় ?

শ্ৰীথুলেশ্বৰ মহন্ত।

"মনৰ খুত" সমন্ধে সম্পাদকৰ কথা।

"মনৰ খুত" প্ৰবন্ধত লেখকে যি লেখিছে তাৰ উত্তৰত চমুকৈ আমি ইয়াকে কওঁ যে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম বাস্তৱিকতে "এক ঈশ্বৰত এক শৰণ আৰু মূৰ্ত্তিপূজা বিবৰ্জ্জিত।" শঙ্কৰদেৱৰ কৃষ্ণ—"কৃষ্ণ এক দেৱ দুখহাৰী, কাল মায়াদিৰো অধিকাৰী, কৃষ্ণ বিনে শ্ৰেষ্ঠ দেৱ নাহি নাহি আন।" কাল মায়া আদিৰ অধিকাৰী সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ ঈশ্বৰেই শঙ্কৰদেৱৰ কৃষ্ণ। তেওঁৰ মতে এই সৰ্ব্বব্যাপী সৰ্ব্বশক্তিমান এক আৰু অদ্বিতীয় ঈশ্বৰ পৰম ব্ৰহ্মই ভক্তৰ সুবিধা আৰু প্ৰয়োজনৰ নিমিত্তে সগুণ হৈ দৈৱকীৰ গৰ্ভত কৃষ্ণৰূপে অৱতাৰ হৈছিল। "দেৱ এক মাত্ৰ দৈৱকী দেৱীৰ সুত।" দেৱকী পুত্ৰৰ পদসেৱা আৰু নাম শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনেই ভক্তৰ এক মাত্ৰ কৰ্ম্ম। কৃষ্ণই পৰম ব্ৰহ্ম, কৃষ্ণই ঈশ্বৰ, কৃষ্ণই "আল্লা," কৃষ্ণই "গড"। দাৰুময় কি শিলাময় মূৰ্ত্তি গঢ়ি এই কৃষ্ণক পূজা কৰিবৰ সকাম নাই, তেওঁৰ গুণ, মহিমা, মনত ধাৰণা কৰি তেওঁৰ নাম শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন কৰিলেই জীৱই সংসাৰ-সাগৰ তৰিব।

* * *

দাৰুময় বা শিলাময় মূৰ্ত্তি গঠন কৰি ঈশ্বৰক সীমাবদ্ধ কৰিলে ঈশ্বৰৰ সম্পূৰ্ণ অৰ্থাৎ মানুহে ঈশ্বৰৰ বিষয়ে যিমান কেৰা ধাৰণা কৰিব আৰু অনুভৱ কৰিবৰ মানুহৰ ক্ষমতা আছে, সেই কেৰা ধাৰণা আৰু অনুভৱত ব্যাঘাত ঘটিবৰ সম্ভৱ থাকে। প্ৰতিমাক পূজা কৰোঁতে কৰোঁতে গোসাঁই-ঘৰৰ ভিতৰত থকা প্ৰতিমাতে মানুহৰ গোটেই মন আবদ্ধ আৰু সীমাবদ্ধ হৈ থাকিবৰ ভয় থাকে। বাস্তৱিক পক্ষত এখৰ ভিতৰত নিৰানন্দই জনৰ মন তেনে সঙ্কীৰ্ণতাত বান্ধ খোৱা দেখা যায়। কিন্তু ঈশ্বৰৰ নাম মাত্ৰ শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনত তেনে সংকীৰ্ণতা আৰু সীমাবদ্ধতা আহিব নোৱাৰে। তুমি ব্যোম, বায়ু, ঈশ্বৰ, বিজুলী ইত্যাদি বুলি উচ্চাৰণ কৰি

অনুভৱ কৰিলে কিমান প্ৰশস্ত উদাৰ আৰু বিৰাট ধাৰণাৰ সৰহ অংশ তোমাৰ মনলৈ আহে ভাবি চোৱাঁচোন। কিন্তু তুমি ব্যোম, বায়ু, ঈথৰ, বিজুলীৰ যেনে তেনে প্ৰতিমা গঢ়ি কিমান খিনি ধাৰণা মনলৈ আনিব পাৰিবা নে? যেনে ভাব প্ৰকাশক প্ৰতিমা গঢ়াই একৰকম অসাধ্য। আই বুলিলে তোমাৰ আইৰ সৰহভাগ ভাব আৰু গুণ তোমাৰ মনলৈ মুহূৰ্ত্ততে যেনেকৈ আহিব আইৰ প্ৰতিমা গঢ়ি চালে কিমান খিনি পাবা নে? আৰু সেই প্ৰতিমাত তোমাৰ মন বেছিকৈ লিপ্ত হৈ গলে বৰং সঙ্কীৰ্ণতাই হে অজ্ঞাতসাৰে তোমাৰ মন অধিকাৰ কৰিবৰ ভয় থাকে। শঙ্কৰদেৱৰ মতেই ধৰোঁ, ঈশ্বৰ সাকাৰ হৈ "কৃষ্ণৰূপে বৈকুণ্ঠত ভৈলা অৱতাৰ।" সেই কৃষ্ণৰ অশেষ গুণ যশ লীলা পৃথিৱীত প্ৰকাশিত হল। সেই কৃষ্ণৰ শিলৰ বা কাঠৰ মূৰ্ত্তি গঢ়ি পূজা কৰিলে সেই মূৰ্ত্তি দেখি সেই কৃষ্ণৰ সম্পূৰ্ণ গুণৰাশি তোমাৰ মনত, কৃষ্ণৰ নাম লওঁতে মুহূৰ্ত্ততে যেনেকৈ প্ৰকাশিত হয় তেনেকৈ হব নে? বিশেষ, মূৰ্ত্তি পূজাত অনেক বিঘ্ন আৰু বিপদো আছে। কলিৰ লোকৰ ভিতৰত সেই বিঘ্ন সৰহ ভাগে এৰাব নোৱাৰে; সেইদেখি দ্বাপৰ যুগৰ কষ্টসহিষ্ণু আৰু দীৰ্ঘপ্ৰাণ মানুহৰ নিমিত্তেহে এই মূৰ্ত্তি পূজাৰ ব্যৱস্থা বিজ্ঞ শাস্ত্ৰকাৰসকলে ৰাখিছিল, দেশ কাল পাত্ৰ বুজি বিঘ্নসঙ্কুল আৰু অলপতে পণ্ড হোৱা বা ব্যাঘাত হোৱা মূৰ্ত্তি পূজা, সাংসাৰিকতাত লিপ্ত অন্নচিন্তাত জৰ্জ্জৰিত কলিৰ লোকৰ নিমিত্তে ব্যৱস্থা কৰা নাই। সেইদেখি কলিত খাওঁতে শোওঁতে উঠোঁতে বহোঁতে লব পৰা সহজ-সাধ্য হৰিনামৰ হে ব্যৱস্থা।

* * *

ঈশ্বৰ নিৰাকাৰ, নিৰ্গুণ, চৈতন্যময়, চিৎ। তেওঁক সাকাৰ ভাবে চিন্তা কৰি মানসিক পূজা কৰি তেওঁৰ গুণ যশ শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন কৰি তেওঁৰ সত্তা উপলব্ধি কৰা আমাৰ কিছুদূৰ সাধ্যায়ত্ত। আমি এইটো স্বীকাৰ কৰোঁ যে দাৰুময় কি শিলাময় মূৰ্ত্তিপূজকে তেওঁক সাকাৰ ভাবে পূজা কৰে, আৰু নাম লোৱা ভকতেও সাকাৰ ভাবে কৰে। কিন্তু নাম লোৱা ভকতৰ পদ্ধতি শ্ৰেষ্ঠ। এই শ্ৰেষ্ঠ পদ্ধতিহে শঙ্কৰদেৱে প্ৰচাৰ কৰিছিল। এই পদ্ধতি এই কাৰণে শ্ৰেষ্ঠ যে, ই সহজ আৰু সকলোৰে সাধ্যায়ত্ত। কলিৰ কঠোৰ সাধনা পূজাৰ বাট বিঘ্নসঙ্কুল, আৰু অন্নচিন্তাত জীৱন কটোৱা [illegible] অল্পপ্ৰাণ লোকৰ পক্ষে

এক প্ৰকাৰ অসাধ্য। দ্বিতীয়তে, জাতি বৰ্ণ নিৰ্ব্বিশেষে ঈশ্বৰক পাবৰ এই উপায় অতি প্ৰশস্ত। তৃতীয়তে, নাম লগে ঈশ্বৰৰ সত্তা অনুভৱ কৰিবৰ ক্ষেত্ৰ বৰ বহল হৈ পৰে, আৰু অসীমৰ অসীমত্বৰ বাটত বহুত দূৰ আগ বাঢ়িব পাৰি। চতুৰ্থতে, প্ৰতিমাপূজকসকলৰ সৰহখিনিৰ দৰে পালি মণিকূট বা গোসাঁই-ঘৰৰ ভিতৰত থকা জড় প্ৰতিমাতে মজি তাকে মাত্ৰ দেৱতা বুদ্ধি কৰি অচল সৰ্ব্বব্যাপী সৰ্ব্বময় ঈশ্বৰক পাহৰিবৰ বা তেনে অনুভৱ কৰিবৰ বিপদ নাথাকে। এই কাৰণে হে শঙ্কৰদেৱে কৈছিল, যে মাত্ৰ "তীৰ্থ বুলি কৰে জলত বুদ্ধি। প্ৰতিমাত কৰে দেৱতা বুদ্ধি। সকতো অধম কৃষ্ণ বদতি।"

* *

অতিৰিক্ত প্ৰতিমাপূজাত নিবদ্ধ হৈ থকাসকলে তেওঁলোকৰ গোসাঁই ঘৰৰ অৰ্থাৎ বিগ্ৰহ থকা ঘৰৰ বাহিৰত যে ঈশ্বৰ আছে সেইটোলৈ সৰহভাগ সময়ত পাহৰি যে তেওঁলোক সংকীৰ্ণমনা হৈ পৰাৰ উদাহৰণ লেখকে চাৰিউফালে চালেই দেখিব। অতিৰিক্ত প্ৰতিমাপূজকে শেহত তেওঁৰ পূজা-ঘৰৰ ভিতৰত হে মাথোন ঈশ্বৰক দেখি, বাহিৰত ঈশ্বৰৰপৰা আঁতৰি, দিনে ৰাতিয়ে পাপ-পঙ্কত মগ্ন হৈ থকাৰ উদাহৰণ ৰাশি ৰাশি।

* *

নিৰাকাৰ উপাসনাতেই যে সাকাৰ উপাসনা আছে, সেইটো আমি মানো। বাস্তবিক পক্ষত ঈশ্বৰক উপাসনা আৰু চিন্তা কৰিবলৈ গলে সগুণৰূপে ভাবিব লাগিবহে। কিন্তু সাকাৰ উপাসনাৰ degree পৰিমাণ কম বেছি অনুসাৰে তাত শ্ৰেষ্ঠ আৰু নীচত্ব, উৎকৃষ্ট আৰু অনুৎকৃষ্টৰ প্ৰভেদ হয়। পৃথিৱীত কোনো বস্তুৰ কোনো বিষয়ৰ ভিতৰত গুৰিতে broad division ডাঙৰ বিভাগ নাই, হব নোৱাৰে; কেতিয়া ৰাতি আৰু কেতিয়া দিন আহিল, কোনবাই তাৰ ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰে নে? বগা কলাৰ, ভাল বেয়াৰ, তপত চেঁচাৰ, জহ জাৰৰ, কোন ঠিকিতে ভাগ পৰিল, কোনবাই আঁক এটা মাৰি দেখুৱাব পাৰে নে? গুৰিত বা শেষত চেঁচা পানী যেনে দেৱ দেৱাই খোৱা, বৰফো তেনে, দুইয়ো মুখ পুৰিব। সেইদৰে ডিগ্ৰি অৰ্থাৎ পৰিমাণে বস্তুৰ প্ৰভেদ কৰে। সাকাৰ উপাসনাৰ ভিতৰতো সেইদেখি ডিগ্ৰি বা পৰিমাণে তাক শ্ৰেষ্ঠ অশ্ৰেষ্ঠ সুগম দুৰ্গম কৰে। দুই আছে: শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন আৰু মূৰ্ত্তি পূজা [illegible] শঙ্কৰদেৱে শ্ৰেষ্ঠ বুলিলে।

শঙ্কৰ মাধৱৰ সময়ত মূৰ্ত্তি আৰু পূজক আছে হয়, কিন্তু সেই মূৰ্ত্তি আৰু পূজাৰিৰ স্থান শ্ৰেষ্ঠ নহয়। আমাৰ কথাৰ প্ৰমাণ দিবলৈ আমি সাজু আছোঁ। সত্ৰ এটা institution, নানা কাৰণত সত্ৰত মূৰ্ত্তিক থাকিবলৈ দিবৰ নিমিত্তে সত্ৰীয়াসকল বাধ্য হৈছিল, আৰু প্ৰচলিত নিয়মৰ বাকোনত সি আজিও আছে। প্ৰথম কাৰণ, হিন্দু ৰজাৰ ৰাজ্য; আৰু সেই ৰাজ্যত মূৰ্ত্তি পূজক ব্ৰাহ্মণৰ প্ৰাধান্য; আৰু ৰজা প্ৰায়ে অবিবেকী। ব্ৰাহ্মণে ৰজাক দিনে ৰাতিয়ে শঙ্কৰ মাধৱ অনাচাৰী অহিন্দু অবৈদীয়া, আৰু ৰজাৰ প্ৰজাকো তেওঁলোকে ভেদে কৰিবলে বুলি লগাই আছে এক মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে থং উঠিলেই ৰজাই শঙ্কৰ মাধৱ আৰু তেওঁলোকৰ ভকত আৰু সত্ৰ-সভা নিৰ্ম্মূল কৰিব পাৰে; এনে স্থলত মূৰ্ত্তিক গৌণ স্থান দি তেওঁলোকে সত্ৰত ৰাখিব লগীয়াত পৰিছিল। গৌণ বস্তু এটাৰ নিমিত্তে তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ মুখ্য বস্তু নাম, প্ৰসঙ্গ, শাস্ত্ৰ, সত্ৰ আৰু ভকতৰ অনিষ্ট নকৰি বিশেষ বিবেচকৰ কাৰ্য্য হে কৰিছিল। এতিয়াও দেখা যায়, যে শঙ্কৰ মাধৱৰ শিক্ষাদপৰা স্খলিত নোহোৱা সত্ৰবিলাকত মূৰ্ত্তিৰ স্থান আৰু পূজাৰিৰ স্থান তল খাপত হে। মূৰ্ত্তি সত্ৰত ৰখাৰ আৰু এটা কাৰণ, যে পুৰুষ-পুৰুষানুক্ৰমে মূৰ্ত্তি পূজাত মগ্ন ব্ৰাহ্মণ আদি শিষ্যক শঙ্কৰ মাধৱ আৰু দামোদৰে তেওঁলোকৰ ধৰ্ম্মক ধৰিবলৈ আকৰ্ষণ কৰাটো তেওঁলোকৰ ইচ্ছা বা policy আছিল; সত্ৰত মূৰ্ত্তি থাকিলে তেওঁলোকৰ ধৰ্ম্মক লোকে অহিন্দু বুলি, আৰু অবৈদীয়া বুলি তাত মিছা ছাব এটা নামাৰি, গ্ৰহণ কৰিব; আৰু পিছত, ক্ৰমে নাম ধৰ্ম্মৰ সোৱাদ পাই অলপ কালৰ ভিতৰতে তেওঁলোকে সেই বাহ এৰি নাম-ধৰ্ম্মৰ শৰণ হিংৰত সোমাব। আজিকালিৰ নিচিনা ধৰ্ম্মমতৰ স্বাধীনতা সেই কালত থকাহেঁতেন শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ দামোদৰদেৱে তেওঁলোকৰ সত্ৰত এই মূৰ্ত্তিৰ বেৰ আৰু বিশেষকৈ দামোদৰদেৱে তেওঁৰ সত্ৰত সন্ধ্যা পূজাৰ আৰ-কাপোৰ ভৰি চলিব নেলাগিলহেঁতেন নিশ্চয়।

* *

আৰু এটা কথা চাব লাগে, যে শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ, মহম্মদ বা ৰামমোহন ৰায় বা কেশৱচন্দ্ৰ সেনৰ দৰে aggressive ধৰ্ম্ম-সংস্কাৰক নাছিল। মূৰ্ত্তি পূজাৰ বিৰুদ্ধে তেওঁলোকে তুমুল Crusade ধৰ্ম্ম-যুদ্ধ আৰম্ভ কৰা নাছিল; কাৰণ

তেওঁলোকে জানিছিল যে সেইটো অনাৱশ্যক, আৰু সেইটো মুখ্য কাৰ্য্য নহয়। মানুহক মূৰ্ত্তি পূজাৰ অসাৰত্ব বা অল্পসাৰত্ব বা তাৰ দ্বাৰাই অনেক পৰিশ্ৰমৰ পিছত অল্প ফল লাভৰ কথা বুজাই দি, সাৰ বস্তু নাম ধৰ্ম্মলৈ টানি অনাটোহে তেওঁলোকৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আছিল। শঙ্কৰদেৱে মদনগোপাল মূৰ্ত্তি সজোৱাই পূজা পতাই ব্ৰাহ্মণসকলক নিমন্ত্ৰণ কৰি শাস্ত্ৰ আৰু যুক্তিৰে মূৰ্ত্তিপূজাৰ অল্পসাৰত্ব আৰু দীৰ্ঘকালৰ পিছত অল্প লাভৰ কথা বুজাইহে convert কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল; শঙ্কৰদেৱৰ জীৱন-চৰিত্ৰ দকৈ পঢ়াসকলে এইটো নিশ্চয় দেখিব। শঙ্কৰদেৱৰ statesman-like বিচক্ষণ বুদ্ধিৰ এই এটা কেনে উজ্জ্বল প্ৰমাণ চোৱাঁ! পৰৰ ধৰ্ম্ম নিন্দা কৰা, বা তাৰ বিৰুদ্ধে তুমুল সংগ্ৰাম কৰা শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰৰ প্ৰথা নাছিল; তেওঁ কলিত নাম-ধৰ্ম্মৰ সাৰত্ব আৰু মূৰ্ত্তিপূজা যাগযজ্ঞ ব্ৰত হোম আদিৰ অসাৰত্ব যুক্তি তৰ্কেৰে বুজাই হে লোকক বাটলৈ আনিবলৈ কাৰবাৰ কৰিছিল। তেওঁ মদনগোপাল মূৰ্ত্তি স্থাপনৰ পূজাত আৰু পেহাক কেতাইখাঁৰ শ্ৰাদ্ধৰ সভাত ব্ৰাহ্মণসকলৰ আগত যুক্তি তৰ্কেৰে তেওঁৰ মতৰ প্ৰাধান্য দেখুৱাই ব্ৰাহ্মণসকলৰ মুখিয়াল ব্ৰহ্মানন্দ আচাৰ্য্যৰ হতুৱাই এই কথাহে স্বীকাৰ কৰোৱাইছিল।

* *

তেওঁ মূৰ্ত্তি-ভাঙোতা iconoclast নছিল, মূৰ্ত্তিপূজাৰ দূৰপৰাহত অল্প ফল বা নিষ্ফল দেখুৱাই সেই কৰুৱা কটুৰ বাট লোকক এৰুৱাবলৈ কাৰবাৰ কৰা মহাপুৰুষহে আছিল। এটা কথা টং কৰি চালেই আমি শঙ্কৰৰ মূৰ্ত্তিৰ প্ৰতি অশ্ৰদ্ধাৰ চিন দেখিবলৈ পাম।— তেওঁ ধুবঁাহাট বেলগুৰিপৰা যাওঁতে তেওঁৰ মানত দাই বস্তু শাস্ত্ৰহে তেওঁ ভাৰ বান্ধি লৈ গৈছিল, মূৰ্ত্তিৰ নহয়। তেওঁৰ মদনগোপাল মূৰ্ত্তিক বেলগছৰ খোৰোঙতহে তেওঁ থৈ গৈছিল। আসাম এৰি উটীয়াই যাওঁতে নাৱত তেওঁ কত বই-বস্তু কত শাস্ত্ৰ লৈ গল, মূৰ্ত্তিখন হে ভাৰ বান্ধি লৈ যাব নোৱাৰিলে? ইয়াৰ কাৰণ কি? কাৰণ তেওঁৰ মানত সেইটো প্ৰয়োজনীয়া বস্তু নহয়। কছাৰীৰ ভয়ত ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ যাওঁতে তেওঁৰ হাতত পোঁথা শাস্ত্ৰহে, কোনো মূৰ্ত্তি বা শালগ্ৰাম নাছিল। তেওঁ যতে সত্ৰ পাতিছিল, তাতে শাস্ত্ৰ হে থাপনা কৰিছিল, আৰু শিষ্যক শাস্ত্ৰৰ আগতহে দীঘলকৈ পেলাই শৰণ লগাইছিল, মূৰ্ত্তিৰ আগত নহয়। তেওঁ মূৰ্ত্তি সত্ৰত থাপনা কৰা নাছিল

আৰু কৰিছিল যদিও (নিশ্চয় কৰা নাই) সি কৰবাত চুকত পৰি আছিল, আৰু তাৰ আগত শিষ্যক শৰণ দিয়াৰ আৱশ্যকতা বিবেচনা নকৰিছিল। শঙ্কৰদেৱৰ "আত্মাবাদী" হৈ "অনুবৰ্ত্তী" হৈ শঙ্কৰী ধৰ্ম্মকে চলোৱা দামোদৰ দেৱো মূৰ্ত্তিপূজাৰ ঘোৰ পক্ষপাতী নাছিল, তেওঁ শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন ধৰ্ম্মকেহে মুখ্য কৰি প্ৰাধান্য দিছিল; পিছত পৰীক্ষিত ৰজাৰ দৌৰাত্ম্য দেখিহে তেওঁ diplomatically ভট্টদেৱক, শিষ্যক সন্ধ্যা পূজা নেৰুৱাবলৈ আৰু মূৰ্ত্তিপূজা আদিৰ দেৱ লোকক দেখুৱাই বাহিৰত দি ভিতৰত শ্ৰৱণকীৰ্ত্তন ধৰ্ম্ম এহাতধীয়া ভাৱে কৰিবলৈ উপদেশ দি গৈছিল। এনেকুৱা অনেক কথাৰে আমি প্ৰমাণ দিব পাৰোঁ যে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম মূৰ্ত্তিপূজাৰ বিৰুদ্ধবাদী। সম্প্ৰতি এই কেইআষাৰকে কে আজিলৈ নামনি মাৰিলোঁ। মানুহৰ আগতে এটা কথা কওঁ যে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্মমত আমি শঙ্কৰদেৱৰ জীৱন-চৰিত্ৰ আৰু ৰচিত শাস্ত্ৰবোৰ যি বুজিছোঁ তাকে হে কবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ, আজিকালিৰ সত্ৰবোৰৰ আচৰণ বা ব্যৱহাৰ চকুৰ আগত ৰাখি তাৰপৰা নহয়। আমি শুদ্ধ শঙ্কৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্ম্মলৈ হে লোকক নিবৰ প্ৰয়াস কৰিছোঁ, আজিকালিৰ মানবে-ধৰা চলতিলৈ ৰবকৈ নহয়।

কামৰূপাধিপতি মহাৰাজ ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ তাম্ৰ ফলি।

প্ৰণম্য দেৱং শশিশেখৰং প্ৰিয়ং
পিনাকিনং ভস্ম-কণা বিভূষিতং
বিভূতয়ে ভূতপতে * * ননাং
কৰোমভূয়ঃ ক্ৰটবাচ মূজলাং ॥
স্বস্তি মহানৌ-হস্ত্যশ্ব (শ্ব) পত্তি-সংপত্ত্যু (ত্ত্যু) পাত (ত্ত)
জয় শব্দা জয় স্কন্ধাবাৰাং কৰ্ণ সুবৰ্ণ বাসকাং ॥
ভোগীশ্বৰ ক্ৰমপৰ (ৰি কৰ গৌৰুণ জিত কামৰূপ (ন ?) বিমুক্ত
পৰমেশ্বৰমালপং নিজভূতি বিভূষিতং জয়তি ॥
জয়তি কপালেক-ৰঘু গোক-বিতৰক সম্পদো হেতুঃ
সৰহিতসৰ্বিৰলসৈ সত্যাভূমেয় স্থিতি ধৰ্ম্ম
[illegible]

চক্ৰভৃতঃ সুনুৰভূৎ পাৰ্থিব বৃন্দাৰকোনৰকঃ ॥
তস্মাদদৃষ্ট নৰকাময়কা দম্ভনিষ্ঠ নৃপতিবিদ্ৰুমথঃ।
ভগদত্তঃ খ্যাত জয়ং বিজয়ং যুধিষ্ঠিঃ সমাহ্বয়ত ॥
তস্যাত্মজ ক্ৰতাৰিবৰ্জ্জ গতিৰ্বজ্ৰদত্ত নামাভূৎ। শতম্—
মখপণ্ড বল গতি বতো যত্নদ্যঃ যদা সংখ্যো ॥
বংশ্যেষু-তস্যনৃপতিষু বৰ্ষ সহ-ত্ৰয়ং পদ মবাপ্য।
যাতেষু-দেৱভূয়ং ক্ষিতীশ্বৰ পুষ্যবৰ্ম্মাভূৎ ॥
মাংস (স্য) ন্যায় বিৰহিত প্ৰকাশৰত্ন সুতোৰ (ৰৈ) ৰথ—
লমু। পঞ্চম ইৰহি সমুদ্ৰ সমুদ্ৰবৰ্ম্মা ভৱত (ত্ত) স্য ॥
অবিখণ্ডিত বলবৰ্ম্মা বল বৰ্ম্মা তস্যস্নুৰৱ নিষ্ঠ।
ক্ষিতি পস্য দত্ত দেব্যাং সেনায়-স্যাভ্যমিত্ৰৌয়া ॥
তস্যাপি বজ্ৰৱত্যাং নৃপতিঃ কল্যাণ বৰ্ম্মনা মাভূৎ।
তনয়স্তনীয়সা-মপি যোদোষানা মনাবাস ॥
গন্ধৰ্ববতী তস্মাদ্ গণপতিমিৱ দানবৰ্ষ (ৰ্ষি) নমঃ * *
গণপতি মগণিত গুণ গণ মসূত কলিহানয়ে তনয়ং ॥
তন্মহিষী যজ্ঞৱতী * *

যজ্ঞৱতী ৰাৱণী সুত মপূত যজ্ঞ বিধানামাস্পদ মনলমিৱ মহেন্দ্ৰ-
বৰ্ম্মানম্ তস্মাদ্ জনয়দাত্মজ মাত্মবিদঃ সুত্ৰতাভূৰহিতয়ে।
নাৰায়ণ বৰ্ম্মাণং জনকমিৱাধিগত সাংখ্যাৰ্থং ॥
প্ৰকৃতিৰিৱ তস্যপুংসো দেৱৱতী স্থিৰগুণানু ৰক্তায়।
মহৰ্মিৱ মহাভূতংস (স) ধো মহাভূত বৰ্ম্মানং ॥
চন্দ্ৰমুখস্তস্য সুতশ্চন্দ্ৰইৱকল্যা কলা পৰমণীয়ঃ।
বিজ্ঞানৱতী স্থৌবিৱ সংসুৱবে ধ্বান্ত শান্তি কৰং ॥
ভোগৱতী ভোগৱতী ভূতেঃ স্থিতবৰ্ম্মণঃ ততো হেতুঃ।
আসীদ্ভোগিপতেৰিৱ ভূমিভৃতোনন্ত ভোগস্য ॥
তস্মাদগাধ মূৰ্ত্তে ৰকলিতৱম্যা ক্ৰপোঢ লক্ষীকাং।
শ্ৰীসোনযেৱিনুপাদ কল্প শ্ৰীসুস্থিৰাভূৎ ॥

উদপাদি নয়নদেব্যাং সুতস্তস্য স্ববাহুহৃত ৰাজ্যঃ।
দেবঃ সুস্থিত বৰ্ম্মা যঃখ্যাতঃ শ্ৰীমৃগাঙ্ক ইতি।
প্ৰত্যুৰসং বিলসন্তীং তস্কনইব যামুদ্দাহবিৰ্বহতি।
সা শ্ৰীৰৰ্থিজনেভ্যঃ ক্ষিতিৰিব বিশ্ৰাণিতা যেন ॥

কাৰ্ত্তিযুগীৰ স্যামা-দেবী তস্মা দৰ্জ্জীজনত (স্ত) নয়ং।
শশিন মিৱ সুপ্ৰতিষ্ঠিত বৰ্ম্মাণ মপাস্তয়ে য়া (এ)
৩ (ন) সাং ॥

যস্যোন্নতি (তিঃ) পৰাৰ্থা বিদ্যাধৰ চক্ৰবৰ্ত্তি সেব্যস্য।
দগ-জস্য সুপ্ৰতিষ্ঠিত কটকস্য কুলাচলস্যেৱ ॥
সৈৱশ্যামাদেবী তস্যানুজ মকলিতো দয় মস্থত।
শ্ৰীভাস্কৰ বৰ্ম্মাণং ভাস্কৰমিৱ তেজসাং নিলয়ং ॥

---

* * * কোপিহি যঃ পুং সাং হৃদয়েৰভি লক্ষিতো অভবং।
শুক্লেষু দৰ্পণেষিৱ বহুসুৰ ম সন্নধীনেষু ॥

যস্যাবিহিত মতনুভি স্তেজোভিলঙ্ঘ নৃপতি ভৱনেষু উদপাদ্ৰেৰিৱ ভুৱিষু
বিলোক্যতে ভাস্কৰস্যেৱ ॥

অব্যানঃ স্বাৰোহ কলক্ৰম বং সস্কিভূৰি ফলচ্ছায়োপাশ্ৰিত—
জনতা পৰিৱেষ্টিত পাদমূলোয়ঃ। ইত্যপি সজগদ্ভুদয় কল্পনা
কুসুম হেতুনা ভগবতা কৰ্ম্মণ সম্ভৱেনা

ৱৰ্ণাশ্ৰম ধৰ্ম্ম প্ৰবিভাগায় নিৰ্ম্মিতো ভুৱনপতিৰিবোদয়ানুৰক্ত মণ্ডলো যথাৰ্থ সূচিত কৰ নিকৰ বিতৰণাকুলিত কনিতিম (মি) ৰ সকয় তয় (মা) প্ৰকাশিতাৰ্য্যধৰ্ম্মালোক স্বভুজবল তুলিত সকল সামন্ত চক্ৰ বিক্ৰম স্থিতি বিনয় সংস্তৱো পচিত ভক্তিষু প্ৰকৃতিষু পৰং পৰীণাষু নিকামমুপৰুদ্ধ (ঢ়ি) তানেক ভোগীন ৱৰ্গা সমৰ বিজিত নৰপতি শত বিহিত বিবিধস্তুতি বচন কুসুম ৰচ (চি) তৰুচিৰকীৰ্ত্তিঃ = চিত্ৰাৰংতসকঃ = শিবিৰিৱ পৰোপকাৰ বিশ্ৰাণনাভিৰত সম্বৃত্তি ৰাধা সময় মুদিত গুণ = বিধিবিভাগ সম্বন্ধ পট্টিভ্যা সুৰগুৰুৰিৱাপৰ পৰৈৰৱ দি হি (হ) ত প্ৰভাৱ ক্ষত সোৰ্য্য ধৈৰ্য্য শৌৰ্য্যঃ সুচৰিতৈৰ্বলক্ষ, তাশ্ৰ দৃষ্টিঃ

প্ৰতিপক্ষ সংশ্ৰয় নিৰাকৃতৈৰিৱ বিবৰ্জ্জিত দোষৈ ৰচলিত নিৰন্তৰ প্ৰণয় ৰস ভৰাকৃষ্ট কামৰূপ লক্ষ্মী সগনা।

পশ্চিমেন গঙ্গিনিতা ডুম্ৰবিচ্ছেদ বপেন্দ্ৰা। পশ্চিমেনাধুনা সীমাগঙ্গিণিকা ॥ পশ্চিমোত্তৰেণ কুম্ভকাৰ গৰ্ত্তসৈৱ চ গঙ্গিনিকা প্ৰাগ্ ভুজ্যমানোত্তৰেণ দৃহজ্জাটলী ॥ উত্তৰ পূৰেণ ব্যৱহাৰি খাসোক পুষ্কি (ষ্ক)ৰিণী সৈৱ শুষ্ক কিত শুকা চেতি। আজ্ঞাপতং প্ৰাপয়িতা প্ৰাপ্ত পঞ্চ মহাশব্দঃ শ্ৰীগোপালঃ সীমা প্ৰদাতা চন্দ্ৰপুৰী নায়কঃ শ্ৰীবিষ্ণুঃ তাম্ৰকাৰণিক জনাৰ্দ্দন স্বামী ব্যৱহাৰি হৰদত্ত কায়স্থ ভুক্তনাথ প্ৰভৃতয়ঃ সাস (ই)য়িতা লেখয়িতাচ ৱসুৱৰ্ণ ভণ্ডাগাৰাধিকৃতঃ মহা সামন্ত দিবাকৰ প্ৰভঃ উৎখাট (৩)য়িতা দত্তকাৰ পূৰ্ব্বেৰাসক্যকাৰ কালিয়া ॥

ৱষ্টিৰ্ৱৰ্ষ সহস্ৰাণি স্বৰ্গে মোদতি ভূমিদঃ।
আক্ষেপ্তা চানুমন্তাচ তাণ্যেৱ নৰকে ৱসেৎ ॥
স্বদত্তাং পৰদত্তাম্বা যোহৰেত ৱসুন্ধৰাং।
সবিষ্ঠায়াং কৃমিভূৰ্ত্বা পিতৃভিঃ সহপচ্যতে ॥
শাসন দাহাদৰ্বাভিনৱ লিখিতানিভিন্নৰূপাণি।
তেভ্যো অক্ষৰাণি যস্মাত্মস্মাভিৰ্ন (নৈ) তানিকু (কৃ) টানি ॥

শ্ৰীগৌৰীদত্তমিশ্ৰ বিদ্যাভূষণ।

এম্. আৰ. এ, এচ. (লণ্ডন)

বাঁহী।

ৰজোৱা ৰজোৱা দেৱ আনন্দিত মনে
উথক গগন ভেদি তান,
বাঁহীৰ সুৰত হেৰা জাগক পুনৰ আজি
তাহানিৰ সাম্য সম্মিলন।
ধৰ লাগি সকলোৱে শুনক এবাৰ
অতীতৰ অতীত কাহিনী,
আৰ্য্যৰ আৰ্য্যত্ব আজি হোক প্ৰচাৰিত
যাৰপৰা হওঁ অভিমানী।

গুচক গুচক আজি সকলো হিয়াৰ
ছুৰি ছুৰি ছেই ছেই ভাৱ;
দুহক সবাই আজি একেটি জাতিৰ
আমি একে জাতিৰ স্বভাৱ।
আত্ম-অভিমান আজি সকলোৱে ঠেলি
নিজক ভাৱক কীট প্ৰায়,
দেশ জুৰি বৈ যাওক শান্তিৰ নিজৰা,
সমস্তত বুলি ভাই ভাই।
চিনক চিনক আজি মানৱৰ পথ
কেনিনো আহিল পৃথিবীলৈ,
অন্তিমত হায় কেনিনো বা কিনোৰূপে
কি সহায়ে কোন ঠাই যায়।
বজোৱাঁ বজোৱাঁ দেৱ দীৱলীয়া সুৰে
মিহলোৱাঁ সুৰ অনন্তত,
লোভ মোহ কাম ক্ৰোধ আহি সকলোৱে
কঁপক ধ্বনিত গগনত।

শ্ৰীখুলেশ্বৰ মহন্ত।

জীৱন-সঙ্গীত।

কোমল গোলাপ-পাহি নাই ক'তো এনে,
চুমা খালে নেযাহ শুকাই;
ডুবি গলে সুৰুযৰ হেড়ুলী গৌৰৱ
দুৰ্নীত সততে লুকাই।
নাই এনে গীত, যাৰ আনন্দ সুৰৰ
হমুনিয়াটিত শেষ নাই;
প্ৰেমত সততে আছে নিকুট মাতৰ
প্ৰতিধ্বনি, বিদায়, বিদায়।

নাচনি সুনীল সিন্ধু নাই এনে, য'ত
চিৰকাল শোৱে ধুমুহাই;
প্ৰেমৰে উপাসনা কৰি যদিওবা আছোঁ,
মৰণত কান্দোন সদায়।
বৰষ গলেই যথ, মাধৱী দিনবোৰ
পাছে পাছে চাটি আহি পাই;
জীৱনৰ যুগমীয়া কিবানো বুলিবা?
—চকুলোৰ বিনে একো নাই। *

শ্ৰীসিংহদত্ত দেৱ অধিকাৰী।

আবেগ-অন্তৰ।

(১)

অলি-মধু-মিলনত,
পুনু অলি বিৰহত
ফুলে ফুল ফুলনি উজলি!
কুসুম প্ৰাণৰ মায়া,
—"হওঁ নিজে ফুল-কায়া";
থাকে ইটি লীলা উমলি!

(২)

আধাফুলা ফুল কলি
নুফুলি নপৰি ঢলি,
আছে অতি মলিন বয়নে;
লোক-লাজ অভিমান,
— চঞ্চল তৰল প্ৰাণ;
হিয়া ভৰা হমুনিয়া টানে।

---

* Translated form J. Armstrong's 'Latrilla.'

(৩)

কল্পনাৰ বনা-বাণী
নাচিছে আবেগ টানি ;
পাছে পাছে যক যোক প্ৰাণ।
আজি ই নিমাত নিশা
মুগ্ধ এটি প্ৰাণে বচা
নিয়ৰতে বুৰি মৰে যেন।

শ্ৰীকৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ।

দেবী আসাম।

সুম-সুষমে সুবৰ্ণ-বিমলে বসন্ত কান্তি ধৰে
ৰবি-কিৰণোজ্জ্বলে পুলকিতে নিশাগম্ভীৰেহসমে।
নদ বন (১) ভঙ্গ-চুম্বিত পদে নিকুঞ্জৰাজীগণে
গিৰিবৰ-মাল্য-শোভিত-গলে সলীল মায়াধৰে॥
নয়ন-ৰুচি-জিত-বিকসিত-নব-কমলে
সুবিমল-কমল(২)-বদন-প্ৰকৃতি-ৰুচে।
জনতি দিশি দিশি শবদি তব সুষমা
চিৰমিহ জগতি কিৰসি সুখ-কিৰণম্॥

শ্ৰীকৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ।

---

(১) বন' শব্দই এই বিনিত পানী বুজাইছে।

ঐকৃ, কা, স।

(২) 'কমৰ' শব্দই 'সুন্দৰ' বুজাইছে।

ঐকৃ, কা, স।